Dimitrie Cantemir

Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor

Editura Bestseller
Imagine: Bogdan Vija

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni.

Lui Dumnădzău unuia, în Troiţă închinatului şi slăvitului, Λατρείαν, în véci!

Lucrurile vechi şi a annilor bătrânéţe, altuia nu aşé cu cuviinţă să cad fără numai unuia carele iaste Παλαιός τών ήμερών. Adeverinţa cuvântului, nu alt mai gata scutitoriu sau mai înţelept ocârmuitoriu a afla poate, fără numai pre cel vécinic Cuvânt, carile sigur iaste adevărul, cu părintele născătoriul sau de o fiinţă. Dragoste către cel de aproape nu să poată plini, fără numai în temeliia şi izvorul dragostii Duhului, carile ne învaţă toată adeverinţa şi toată dreptatea, carile de la Părintele vecinicéşte purcéde şi pre Fiiul mai denainte şi după toată vrémea să odihnéşte. Pentru aceasta dară ţie, cerescule Părinte, căruia annii nu să scad, ţie a anarhului Părinte Fiiu, a căruia naştere iaste mai denainte şi peste toţi vécii, şi ţie, Svântule Duh, a căruia purcédere covârşéşte toate vremile trecute şi viitoare, şi încă ţie unuia, svântului şi marelui Dumnădzău, sudorile osteninţilor méle în loc de jirtvă de laudă aduc şi închin.
Supt scutul nebiruitelor tale puteri, slabe şi lângede osirdiile méle să aciuedz şi să le scutesc alerg. Pre tine, bunule Doamne, pricina cea dintăi

şi pricinitoriul a tuturor bunătăţilor credzind şi cunoscând, în binele fratelui şi în folosul de aproapelui (pentru carile tare poruncindu-ne, după tine, în dragostea lui, toată légea şi prorociia să cuprinde şi voia ta a să împlé, arăţi) lucruşorul acesta cu tine l-am început şi, cu nenumărate şi nemăsurate milostivirile tale, iată că l-am şi săvărşit.
Pentru carea ţie, α şi ω, începutului şi sfârşitului, cu umilit suflet şi cu înfrântă inimă, plecându-l şi supplecându-l, rogu-mă nu-l lepăda, nu-l tréce, ce ca un bun şi milostiv ce eşti, de ochiul zavistnic şi de limba simceloasă păzindu-l şi ocrotindu-l, ţie, căruia unuia să cuvine toată slava şi închinăciunea mărire dă, de acum şi pănă în véci, Amin.

PRIDOSLOVIE

Ţiţeron, marele acela a romanilor Dimosthenis, a limbii lătineşti părinte, a ritoricăi canon, a cuvântului îndreptariu, a vorovii frumoasă neapotrivită pildă şi mai a tuturor ştiinţelor domn, în toate oraţiile scrise şi dzise, veri lăudătoare ar fi fost, veri hulitoare, şi într-alte mai fără număr epistolii şi scrisori, cu toată a minţii istăciune, pre carea firea i-o dedease şi meşterşugul cu multul înainte i-o ascuţisă, precum puţin să să fie ostenit, puţin să fie asudat să véde; iară pănă a scrie o carte, cu carea poftéşte de la un Lucţiie, pentru ca să-i scrie viiaţa, sau, mai cu de-adins, lucrurile carile pre vrémea consulatului lui să tâmplasă şi celor mai pre urmă lauda, în pomenire să lasă (precum de pe cuvintele lui chiar să cunoaşte), nu numai căci în toate părţile vétrelele socotélii deşchidzând mintea mult îşi

zbătusă, ce încă su d oir d e s inge s ă f ie v ărsat, singur să vădéşte. Cu ce mijloc adecă, şi cu ce măiestrie, laudele sale altora li-ar ivi, şi lucrurile de sine făcute, veri de lăudat ar fi, veri amintrilea, cu condeiul strein şiruindu-să şi împodobindu-să, fără nici un sămn de ambiţie, să le poftiască. Aşijderea încă el trăind, precum alţii le citesc şi le prăznuiesc audzind, o nespusă a voii bucurie şi a poftii desfătare a apuca să poată. De lucru ca acesta dară vrând să să apuce, toate coardele minţii îşi întinde; nici unii osteneale cruţă, nici a sudorilor pohoaie simpte; şi ca cum asupra ritoricăi s-ar urgisi, şi ca cum de povijiia aflării săracă ar probozi-o, toate săcriile cu fundul în sus îi răstoarnă, toate avuţiile cuvântului, ca alt cheltuitoriu, îi răzsipă, îi azvârléşte; şi nici să odihnéşte pănă când fundamentul Pridosloviii sale află, pune şi întăréşte; de ciia aceştiia pofte doaă mai alése temelii aşadză; deci una iaste, ca când cineva vrând laudele sale în credinţa altuia să le dea, nu cu gura, nici cu condeiul şi cu hârtiia trebuie să să slujască. A doa, stidirea (carea amintrilea pre fietecine laudele sale a-şi dori opréşte), cu mijlocul scrisorii, trebuie a nu să băga în samă, sau aşéşi de tot a să rădica. Acéstea dară puind, apoi scrisoarea, dzice, nu să ruşiniadză. De aicea înnainte prea bogată cu carea să să poată dezvăli materie dobândind, nu mai puţin îndrăzneţi decât slobodzi a sprintinii péne dălogi sloboade, carea, laţi câmpii ritoricăi cutreierând, atâta să răşchiră şi să răpéde, cât nu slujba condeiului scriitoriu, ce chipul lopăţii a omului vânturătoriu să véde a face; şi cu atâta arsură a poftii cinstii să înfocadză, cât şi scrumul şi cenuşea inimăi în aerul deşértii slave să fie vânturat slujitorii cuvântului a giudeca nu să siesc. Carii, macar că chipul dulce a grăi, frumos a scrie şi aburii slavăi cu meşterşug a vâna, îi laudă şi să miră; însă nicicum a să cumpăta nu pot, ca să nu-i iasă înnainte cu un chip oarecare de glumă şi oarecare lucru de izbélişte şi de obrăznicie într-însul să nu însemnédze. De vréme dară ce Ţiţeron (şi care Ţiţeron, ca carile adecă nici mai denainte au vădzut Roma, nici pre urmă iaste să mai vadză), poftind lucrurile carile pre vrémea dregătoriii lui s-au lucrat cu mâna altuia să să scrie, într-atâta de ascuţit şi în drăpt giudeţ cade, fără prepus iaste că altul, oricine ar fi acela carile faptele moşiii sale,

cu cât de prost condeiu scriind, şi următorilor săi, pre urmă, a le lăsa s-ar ispiti, ca moimâţa lui Ţiţeron socotindu-l, poate fi nici de râs vrédnic îl vor ţinea.
Însă acéstea toate, precum să cade căutându-să şi socotindu-să, tot neclătită şi nemutată rămâne acea vestită a bătrânilor dzisă: μάχου ύπέρ πατρίδος, „lupăt-te pentru moşie”, într-a căriia cea după lége plinire, pre lângă stidire încă şi frica iaste de rădicat. Către aceasta adaog: toţi carii lucrurile moşiii ale sale şi ale sale (oricum şi în ce fél ar fi eale) ale moşiii a să socoti vor, căci nu mai puţin trebuie a să osteni, nici mai puţine sudori sint de vărsat pentru apărarea sa decât pentru apărarea moşiii, încă carea şi mai de cinste să socotéşte în lupta pentru moşie priimită. Dzis-au cei bătrâni înţelepţi, precum îndrăzniala (carea între răutăţi să numără) ia schiptrul şi poartă epitropiia vitejiii, carea doamnă a tuturor vredniciilor iaste. Şi aceasta adevărat că bine au dzis: că unde moartea iaste mai cinstită şi mai plăcută decât viaţa, acolo răutatea cu de-a sila în bunătate să schimbă. Cu care mijlloc de multe ori s-au tâmplat, îndrăzneala cu pintinii deznădejdiurii boldită fiind, precum celor biruiţi nenedejduită a biruinţii pohfală aşé celor ce era biruitori neaşteptată a prăpădeniii plânsoare să fie adus. Aşé dară învăţătura aceasμτάαχ ου ύπέρ πατρίδος, „luptă-te pentru moşie” şi stidirea împreună cu frica, afară scoate, căci şi „dragostea toate biruiaşte”. Pre carea noi, ca pe un vârtos şi tare scut îmbrăţăşind, drépte arme pe dreptul vom apuca; şi în câmpul istoriilor ieşind, cu înfipţi paşi şi cu neîntoarsă faţă, pre vrăjmaşea a de demult uitării tirănie la lupta monomahiii vom chema; şi pentru izbândirea laudelor şi slavii moşiii, pănă la vărsarea aceii mai de pre urmă a singelui picătură, lupta vom sufferi: şi încă svânta agiutorindu-ne adeverinţă, precum ca a vulturului (supt a căruia chedzi s-au şi născut), cea din fire şi din naştere tineréţe să-i întoarcem tare nedejduim.
Ce poate cineva să dzică: Cine şi de unde eşti tu, o, omănaşule? Din mijlocul varvarilor ieri-alaltăieri ieşind, de năprasnă nemérnic te iveşti. Ce caută la tine arme ca acélea? De unde? Şi în lupta monomahiii când ti-ai învăţat? Unde şi carile îţi sint puterile şi alalte către acéstea trântituri,

trébnice măiestrii cu carile înnaintea putérnicei tiranii ca aceştia macar a te ivi, necum biruinţa a nedejdui să poţi? La acéstea îndămână ne iaste răspunsul. Adecă, precum noi sintem să facem ca helvetul cel tânăr şi de la bătrânii săi în samă nebăgat, carii, vădzând primejdiia carea de la nepriiatini fără véste li viniia asupră, aşijderea pre sine de arme şi de alte oşteneşti cinii lipsiţi ştiindusă, oare cu mânule goale fortuna bătăii să ispitească, au urgiii vrăjmaşului cale să dea ar fi mai cu folos, mult sfătuind şi nemică stătătoriu alegând, – tânărul răspunde precum pentru lipsa armelor nu li-ar trebui să poarte atâta grijă, căci el foarte bine ştie precum nepriiatinii vin cu tot féliul de arme încărcaţi, pre carile din mânule lor răstorcându-le, nu numai pre lesne, ce încă cu multul mai fericit şi mai lăudat, pre nepriiatini cu ale lor arme a bate şi a birui vor putea; şi aşé făcând, spun istoricii că nu s-au amăgit.
Aşé dară şi noi, asémenea acestora făcând, împotriva tirăniii uitării lucrurilor, nu numai stâbla biruinţii (pre carea iubitei moşii cu tot de-adinsul poftim) nedejduim, ce încă ca şi marele acela întemeliitoriul nostru Traian vom face, carile avuţiile céle din jacurile romanilor Decheval, domnul dachilor, strânse şi ascunse le avea, tocma din fundul apii Sargheţiii la ivală li-au scos, şi visteriii romanilor, adecă a cui au fost, li-au dat.
Într-acestaşi chip, iarăşi dzicem, şi noi făcând, pre céle cu vechimea vremilor îngropate a vechilor istorii comoare la lumină a le scoate şi la triaba de obşte a le arăta ne vom sili, şi céle româneşti precum romanilor să cuvin vom dovedi.
Cândailea părea-să-va cuiva precum acéstea, carile noi făgăduim şi înainte slobodzim, că nu buhnete de puşci oşteneşti, ce lătrături de ţerberi şi de mici ţâncşori şi fricoşi, nu platoşe şi scuturi, ce beşicuri de vânt îmflate şi pe apă înnotând; nici de ciia arme de biruinţă purtătoare, ce cuvinte în samă nebăgate şi nevoinţă pentru deşartă slava, în zădar cheltuită, să fie îi va părea, crédem şi ştim. Însă cătră aceasta mai ştim precum că părérea scaunul adevărului a răsturna sau locul a-i cuprinde nicicum nu poate. Pentru care lucru, nu adevărata a lucrurilor ştiinţă

îndoitei păreri, ce părérea negreşitii ştiinţe pururea a să înduplica şi ei a să pleca să cade.
Aşijderea şi noaă a ni să părea slobod va fi că nu cu acest al nostru pentru vechimea Romano-Moldo-Vlahiii Hronic, ca nu cumva de la vecinii de primpregiur vreo vrajbă neâmblândzită să ne scornim, să nu cumva în loc de glumă şi de râs să ne luăm ca şi cum de dulce dragostea patriii nebuniţi a fi socotindu-ne, să dzică că célea ce să cad credinţii istoriceşti hotare am sărit. Că acéstea măcar cevaşi împotriva noastră nefăcând, cu intriagă consţienţie mărturisim (însă deosăbi de lunecarea neştiinţei carea tuturor oamenilor aproape şi de casă iaste) că nu aşé după a noastră şi a patriii voie să fim îmblat, cu carea cea de demult potolită şi supt răcită cenuşea zavistiii învălită scânteaie, într-a urăi şi clevetii pojar să o aţiţăm şi să o ijdărâm.
Că cine, mă rog, ar fi acela carile să gândiască, ca cu crieri de aramă, precum cu hulele altora (nu dea Dumnadzău!) adaogerea laudelor sale c-ar putea dobândi? Plăcut şi încă cu fericire ni-ar fi fost nici nărocul acestui câmp să fim ispitit, nici cununa aceii după pravilă luptă să fim aşteptat. Ce cine iaste aşé de nărocit cetăţan? Cine iaste atâta de fericit Ţiţeron, carile nu unul, ce o mie de Lucţii să poată avea, şi pin osteninţele srteine lăudândusă prin céle în patru părţi a lumii deşchise a Romii porţi să între pohfălindu-să. Dimpotrivă: cine atâta slab de minte ar fi acela carile ş-ar pofti aşé de groaznice şi atâta de straşnice menituri şi uri să ispitească şi atâtea împotrivnice chitéle a audzi să învoiască?
Însă pre fietecare rătăcită voie stăpâni-o-va dzisa înţelepţilor: Φίλο ς ο Πλάτων, φ ίλο ς ο Σωκράτης, άλλα μαλλο ν φ ιλή ή άλήθεια, „priiatinu-i Platon, priiatinu-i Socrat, însă mai priiatinu-i adevărul”. Cu care lége şi povaţă, orice acru ar fi cu dulce vom gusta, şi oricât de ascuţite ar fi a chitélelor dosediri, véseli le vom sufferi, numai a neimatii constienţie întregiune să păzim, de vréme ce ea singură adeverinţa istoriii mai luminat va arăta decât radzele soarelui umbra ceasornicului de soare, şi fără nici o încâlcitură va învăţa precum toate neamurile şi a niamurilor late împărăţii câte astădzi Evropa în sinul său încăldzéşte şi ţine, cu

niamul romano-moldo-vlahilor alăturândusă nu pot să nu-şi cunoască ale sale începături prea proaspete, şi înaintea vechimei bătrânéţelor lor, ca nişte brudii şi tineréle de vârstă (sau mai adevăr să dzicem) ca nişte strânsuri, fără nici o dreptate între cei de loc vârâte, să nu mărturisască. Căci toate céle despre Apus a Evropii niamuri (nu dea Dumnădzău trufie cuvântului) măcar că astădzi mari, tari şi evghenisite sint, însă alţi părinţi nu-şi pot cunoaşte, fără numai pe gotthi, vandali, unni, sclavoni, adecă a Schithiii îngheţate rumpturi; şi mai cu de-adins, pre singură Italia atâta zămintitură şi amestecătură de varvari au cuprins-o, cât precum odânăoară chinicul Dioghenis cu făcliia aprinsă amiadzăzi pe uliţă, aşé astădzi în mijlocul Romii pre cel hiriş roman cineva a-l cerca mult să să osteniască şi de-abiia să-l nemeriască, ca din varvari să-l poată alége.

Una numai şi singură iaste naşterea ghermanilor, carea precum curată şi chiară săminţiia să să fie păzit, la scriitori aflăm; iară alalte toate din sine născuţi să şi chiamă; iară alalte toate zămislirea climatelor friguroase, a ceriului şi a pământului vrăjmăşie fugând şi şederile părinţeşti şi lăcaşurile de naştere părăsindu-şi şi ca nişte stérpe şi vieţii omeneşti netrébnice lepădându-le, în părţile Evropii despre Apus să fie năpădit; de ciia, cu frumuséţea şi bivşugul ţărâlor romanilor îndulcindu-să, întăi, ca pardoşii de Ircania, dintr-însele câteva părţi să fie înghiţit, apoi ca stăpânitorii cuprindzindu-le, într-însele piciorul şi scaunul să-şi fie înfipt. Şi aşé de ciia cu cursul vremilor Crăiia Franţuzască (carea acmu după putérea chesăriască locul al doilea ţine), crăie, dzic, prea de bună naştere, înflorită, pre uscat şi pre mare foarte putérnică, pre la annul de la naşterea Ficioarii 420 în Franţia au început a fi; şi macar că pentru neamul franţozilor, cine şi de unde să fie, istoricii pănă acmu încă să ciartă, însă Petavie, om de niamul său franţoz, a vremilor şi a istoriilor curat şi ascuţit socotitoriu, cum să cade mărturisésşte, de vréme ce dzice: Pre această vréme (pre la annul de la noi însămnat) a ceii în toată lumea de bună naştere Crăiii Franţozeşti temeliile s-au aruncat, a căruia neam începătura necunoscută iaste, nici cu slovele vechilor deplin să arată. Aşijderea giudecă precum greşiţi să fie aceiia, carii socotesc, precum franţozii să fie

luat începătură din rămăşiţa troadénilor. Apoi alége precum adunarea a multe niamuri varvareşti, carile pre acéia vréme Evropa prăda atâta de cinstită şi de vestită crăiie să să fie scornit şi, aruncând giugul romanilor, să fie cuprins Gallia, adecă ţara franţozască.
Aşé ispanii ce sint, fără numai gotthi pre la anul 414 în Ispania întrând, pre această de acmu a Ispaniii crăie au întemeiat?
Aşé longobardii, pre la annul Domnului Hristos 568, din Scandia coborându-să (de unde şi gotthii, vandalii, herulii şi gurţilinghii ieşisă) cât de multe crăii, carile acmu în Italia înflorit trăiesc, au pus.
Aşé saxonii, în anul de la Hristos 449, la ostroavele Britaniii trecând, crăiia anglicană şi scotică au aşedzat.
Aşé leşii, rudeniia schithilor sarmatici (aceiaşi sint şi slovénii), pre la annul mântuirii 465, cu voievodul lor Leh, Vistla trecând, a desfătatei crăii leşeşti nărocite începături au dat.
Aşé hunnii, rod de tătari asiatici, pe la anul ştérgerii păcatului 432, crăiii ungureşti şi nume i-au dat şi coróna i-au pus.
Aşé bolgarii şi carii după dânşii au urmat sclavénii şi sirbii, la annul întrupării vécinicului Cuvânt 499, din cea mai din fund a Crivăţului varvarime, ca cum năsipurile apii Volgăi ar fi năbuşit, afară vărsindu-să şi cu iute picior undele bivşugoasei Dunări trecând, Misia, Thrachia, Illiria, Trivalia (carea acmu iaste Sclavonia) şi câtăva parte din Machedonia şi pănă la Dalmatia, cu dése prădzi au lovit, şi de ciia, vecinilor groaznice, a Bohemiii, a Bulgariii, a Sclavoniii şi a Sirbiii crăii au descălecat.
Ce în scurt, mai toate ale Evropii şi a evropénilor niamuri, odânăoară prea varvari, iară acmu prea de bună naştere să fie fost aiavea iaste; carile într-însa, întâi ca nişte vrăjmaşi prădători să fie întrat, apoi (mintea cea de sus toate aşé despuind) osirdnici tocmitori şi bine cumpătaţi domnitori să fie ieşit, cum a celor vechi, aşé a cestor noi hronice ne povestesc.
Acéstea dară aşé; iară a romano-moldo-vlahilor niam, de vom vrea să crédem adeverinţii carea în hronice mărturiséşte, de-i vom căuta cea mai de pre urmă vârstă (de când adecă Traian împăratul din Roma, împărătiasa cetăţilor, alegând cetăţéni romani în Dachiia i-au trecut), îl

vom afla de pe la annul tocmirii firii omeneşti 107 să fie început.
De-i vom cerca cea de pre mijloc vârstă, o vom găsi deodată cu Romulus, Roma şi cu numele roman adecă cu şépte sute, cincidzăci şi trii de ani mai denainte decât a să naşte Domnul Hristos. De-i vom iscodi cea dinceput naştere, precum de la răzsipa Troadii şi de la înstreinarea lui Eneas la Laţium, adecă în ţara lătinească, a vechilor sémne şi scrisori mărturisesc.
De-i vom întreba a evgheniii catastih şi a ghenealoghiii rând, precum romani în Roma, de cetăţéni romani şi oşténi veterani născuţi, a ellinilor nepoţi, strănepoţi de la Troada să să fie trăgănd, a grecilor şi a latinilor scriitori mărturisesc. De vom lua sama faptelor mai marilor lor, nu prădători, nu năpăditori, nu adăosători, ce înmulţitori, ce lăţitori, ce mai dinluntru şi mai de triabă mădulare a împărăţiii romanilor a fi îi vom găsi.
De le vom căuta firea, inima şi cea iroicească vitejie, aiave iaste că a hotarălor lumii româneşti împotriva sirépelor neamuri tătăreşti ca nişte zidiuri de aramă puşi şi nebiruiţi apărători s-au socotit şi într-înşii numai să să fie păzit şi plinit acel adevărat cuvânt pentru cei hirişi romani de la Seneca dzis: „unde au biruit romanul acolo au şi trăit”. Căci den afara hotarelor împărăţiii româneşti, pănă adecă la fundurile Indiii, pănă la pustiile Araviii, pănă la necunoscutele locuri a Africăi şi, să dzicem, aşéşi pănă la marginele lumii cunoscute, poporul românesc, prin multe vremi şi pre la multe părţi, precum să-şi fie scos şi aşedzat slobodziile sale nime poate fi carile să nu ştie. Însă macar o alégere de oaste, cu alégerea lui Traian împărat (carile şi oştian ales şi hatman iscusit era) a să potrivi n-au putut, nici a altor consuli sau împăraţi colonii (adecă slobodzii) la vârvul a atâta, să-i dzic, mai vécinică fericire a să urca s-au învrednicit, ca, după pomenit cuvântul Senecăi, unde au biruit acolo să şi trăiască.
Cu această dară socoteală afară din tot prepusul iaste, ce de la istorici să pomenéşte, precum Traian, pănă a omorî pe Decheval, pănă a sfărâma pe dachi şi pănă a suppune Dachia, cu atâta vărsare de singe s-au nevoit, cât svârşindu-să acmu pline de pândzături chichiţele hirurghilor, pentru ca să lége căscate ranele slujitorilor, nici năfrămile sinului său, nici pândzele mésii sale orânduite să nu fie cruţat; pentru care precum céle trecute

vacuri, aşé céste de acmu nu de saţiu să pot mira, socotind adecă Traian, ca un nărocit hultuitoriu şi ca un înţelept împărat, că la răsad ca acesta adăpătură un puhoiu de singe ca acela să să fie cuvenit.
Aşijderea pentru ca ţarina mănoasă ca aceasta să să străjuiască şi numelui său slavă nemuritoare să lasă, nu cu strein şi nemernic, ce cu românesc ochiu şi inimă a o priveghea şi cu româneşti arme a o păzi şi cu cetăţéni de Roma a o lucra, pre următorii săi cu necălcat giurământ au legat.
Pentru care lucru Adrian, carile nu numai a împăraţilor ce încă şi a celor cât de proşti isteciuni neostenit râvnitoriu fiind, de vréme ce la vredniciile lui Traian a agiunge nu poate, cu blăstămăţiile sale laudele lui a călca şi a le micşura pre cât poate, a să sili nu să ruşiniadză. Şi cu acesta mijloc, Parthia, Assiria, Armenia şi toată Mesopotamia (céle a lui Traian în véci de pomenit trofee) parthilor şi altor asiiatici varvari, pre lesne li-au lăsat şi slujitorii româneşti, ca cum peste ţircălamul lumii, de Traian în mijlocul varvarilor ar fi fost puşi ca şi cum a să păzi nu s-ar putea înaintea senatului pricinind, nu atâta copilăréşte, pre cât blăstămăţéşte, îndată înapoi i-au chemat. Însă aceastaşi romanilor carii în Dachia noastră era aşedzaţi a face foarte s-au ruşinat. Cu care pricină s-au tâmplat ca Dachia, carea era ca un fericit proimiu a biruinţelor următoare, de ciia în véci vrédnică de împărat ca acela, coronă să rămâie şi să să ţie.
Într-acesta chip dară, pre romano-moldo-vlahii noştri, Roma maica, din lăuntrurile sale născându-i, i-au aplecat şi i-au crescut; Traian părintele, cu obiceiele şi armele româneşti învăţându-i, a Dachiii adevăraţi moştenitori i-au pus şi cu curat singele fiilor săi, pre Dachia, carea mai denainte varvară era, au evghenisit-o.
Acéiaşi după acéia, cu prilejul fericitelor vremi, la atâta a puterilor şi şi a vredniciilor înălţime s-au înălţat, cât marele Constantin, cătră dânsa Thrachia şi Machedonia alăturând, a lumii româneşti a patra parte să pliniască o au socotit. Aceasta de pe una numai pre lesne poate să să dovedească, că de vréme ce Constantin, cu puţin mai denainte de pristăvirea sa, toată împărăţiia în patru părţi despărţind şi fiilor săi cineşi partea sa să împărţască vrând, ca un de lége părinte şi prea bun domn au

socotit că măcar că Dachia, împreună cu alalte mai sus pomenite ţări, cu încungiurarea hotarălor decât alalte părţi cu multul mai îngustă şi mai strâmptă era, însă cu bunătatea ceriului, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor, cu ploada pământului, cu frumuséţea câmpilor, cu desimea pădurilor, cu mulţimea cetăţilor, cu slava cetăţénilor, cu cinsteşiia năroadelor, cu vârtutea şi vitejiia slujitorilor şi cu mulţimea a altor lăcuiori, decât alalte părţi nu numai nu mai gios, ce încă cu multul a le covârşi poate. Şi pentru aceasta, lui Constans, celui mai mic între fraţi şi mai mare în dragostea sa fiiu, dreaptă moştenire au însămnat-o; nici lui Constans de soartă ca aceasta rău i-au părut, ce încă ca céia ce părintele său i-o orânduisă, ca pre o prea plăcută moşie, cu dragă inimă îmbrăţişând-o, după răpăosarea lui Constantin, aşéşi şi scunul împărăţiii în Dachia ş-au pus.
După acéia frate-său Constantin, cu zavistiia pornit, cu a sa parte neîndestulându-să şi cu mână vrăjmăşască asupra lui Constans viind, el cu oastea din Dachia, şi biruindu-l, şi omorându-l, de ciia către Dachia toată împărăţia Apusului ş-au adaos. Deci după depărtarea lui Costans de la Dachia spre Italia până pre la vremile lui Graţian împărat, Dachia noastră împreună cu Thrachia şi Machedonia tot supt un dregătoriu au fost; iară supt acest împărat năpădirile gotthilor mai mult îngreuindu-să, Graţian au chemat de la Ispania pre Theodosie Marele şi singur apărătoriu şi stăpânitoriu acestor ţări să fie poftit, socotind adecă Graţian foarte înţelepţéşte, precum că osteninţele şi laudele lui Traian nu poate altul să le ţie şi să le poarte fără numai altul ca Traian, adecăte Theodosie.
Theodosie dară, luând grijea părţilor acestora, nu numai căci pre Dachiia cum să cade au apărat-o, ce încă şi pre gotthi, carii din Thrachia până la Don să răvărsasă, cu armele atâta i-au îngrozit şi cu pacea atâta i-au înduplecat, cât Athanaric şi Fritighernis, hatmanii lor, lepădând cea vărvăriască sălbătăcie, cu prietenesc picior din Dachia trecând, cetăţii lui Constantin, carea împărăţiia la Răzsărit, cu plecăciune i s-au închinat.
Iară după acest al doilea Traian (pre marele şi creştinul Theodsie înţăleg) cu lenevirea (precum ni să pare) împăraţilor carii după dânsul au urmat,

sau poate fi aşé vrând cel dintru nalturi Dumnădzău, puterile romanilor nu puţin veştedzindu-să, unnii, bolgarii, sclavonii, sirbii şi herulii, prin câtăva vréme câteva provinţii romăneşti apucând, pănă mai pre urmă în Pannoniia (care iaste Unguriia cea mare), în Thrachia, în Misia, în Illiria, în Machedonia şi aşeşi în slăvită Greţia, piciorul şi scaunele ş-au înfipt; iară în Dachia noastră aceastaşi desăvârşit a face nicicum n-au putut; încă cu vârtutea a celora ce o stăpâniia romani, totdeauna bătuţi, totdeauna goniţi şi biruiţi să fie fost, şi pre moşia sa pururea păzită şi de a varvarilor îndelungată împresurare slobodă să o fie ţinut, vestiţi scriitori ne povestesc (pre care în textul Istoriii pre la locul şi vrémea sa îi vom arăta).
Căci aceştea aceiiaşi romani sint carii (precum singurele létopiseţele sclavonilor spun) pre niamul slovenec, în scurtă vréme, de pe malurile Dunării gonindu-i, pănă la apa Vistlii i-au împins şi acolo, boţindu-i, începturile stăpânirii lor pre acelaşi loc a-şi d a i-au asuprit. Aceştia aceiiaşi romani sint carii pe polovţii şi pe picinighii vrăjmaşi, a împărăţiii romanilor nepriiatini, i-au făcut să-şi cunoască hotarăle, pustiile céle de peste Nistru. Aşijderea cu cursul vremilor (precum la Striicovschie să află), ori ca pre nişte suppuşi i-au domolit, ori ca pre nişte soţii i-au avut (căci acestui lucru curată ştiinţă nu avem) pre cât putem cunoaşte cu îndelungată a lor slujbă atâta s-au slujit, cât şi din limba romăniască câtva să să fie împrumutat şi cea vărvăriască a lor cu dânsa nu puţin să o fie tocmit.
Aceştia aceiiaşi romani sint carii pre vrémea împărăţilor lui Constantin şi maică-sa Irini, când Carolus Marele schiptrul împărăţiii Apusului de a Răzsăritului au despărţit şi pănă la Dachia coborându-să, prin solii săi, cu dânsul, lucrurile stăpânirii lor ş-au aşedzat.
Aceştia aceiiaşi romani sint carii lui Conrat al triilea, împăratului Apusului, când la svânta oaste ierusalimască prin Poloniia şi de acolo prin Moldovlahia mergea, la doaă sute de mii de oameni cu sine ducând, de toată hrana şi altele carile la calea a atâta oaste trebuia, îndestul au dat.
Aceştia aceiiaşi romano-moldo-vlahi sint carii pe Alexie Comnenos şi pe Isachie Anghel, împăraţii Ţarigradului, vrând cu tirănie asupra lor să să

ispitească mai mult de cinci ori cu vrăjmaşe războaie i-au biruit, şi precum românul slobod prea bună soţie, aşé, întărâtat, războinic fără potrivnic să fie li-au arătat.
Aceştia aceiiaşi romani sint carii după ce latinii cu amăgială apucasă Ţarigradul de la greci, împotriva năvrăpitoriului Balduin biruitoare arme au purtat, şi grecilor, carii acmu pentru împărăţie fără nici o nădéjde rămăsése, ca, împotriva a amăgeu ca acesta, îndrăzniala şi arme să apuce şi pănă mai pre urmă şi împărăţiia să-şi răscumpere, foarte cu îndămână prilej şi agiutoriu li-au dat.
Aceştia, iarăşi dzic, aceiiaşi romani sint carii singuri numai cu secuii puterile şi armele împreunându-şi, între atâtea asiaticeşti şi evropeşti vestite neamuri, ei numai pe a lui Batie cumpleciune şi a tătarâlor lui vrăjmăşie bărbătéşte au tâmpit şi locurile sale, de prada vărvăriască mai nebetejite ferind, prin moşiile lor trecătoare a le da adevărat românéşte le-au tăgăduit. Şi pentru ca pe strâmpt să dzicem aicea, carile în ţăsătura Hronicului pre larg sint să să pomeniască, unu numai şi mai de pre urmă, însă decât alalte cu multul mai aliasă faptă vom mai adaoge carea cum cu mare laudă s-au ispravit, aşé minunat şi pănă astădzi să trăgăniadză.
Aceştia adecă sint aceiia romano-moldo-vlahi, carii, după ce au început zmăul cu şépte capete, turcul, atâtea împărăţii şi crăii a Răzsăritului şi a Apusului cu larg şi nesăturat gârtan a înghiţi şi ales mai toată lumea a părţilor creştineşti mai la cea de pe urmă mişelie li-au adus, cât stăpânirile carile odânăoară era prea înflorite, astădzi de-abiia, şi mai nici de-abiia, macar ca un trup demult mort şi cu putregaiul vremilor mistuit, nici oasele înşirate îşi pot arăta. Ei, ei, dzic, numai singuri, cu minunat a fierului şi a aurului meşterşug, cum vrăjmăşiii, aşé lăcomiii lor înainte ieşind, vii a lui Ahilevs şi a lui Ulysis, strămoşilor săi, icoane să fie s-au arătat.
În vécii lor slăvite şi preaputérnice au fost împărăţiile grecilor, a persilor, a eghipténilor şi a Vavilonului, pre carile puterniciia sultăniască atâta li-au schimonosit şi li-au micşurat, cât în dzilele noastre lucrurile lor, pre carile mintea omului să le cuprindă nu putea, să par că nu fapte, ce vise, nu istorie, ce basne fac.

Aravia fericită, pietroasă şi cea pustie, nefericirea şi pustietatea carea armele turceşti i-au mestit, nu numai au gustat-o, ce aşéşi pănă la beţie şi ameţeală au sorbit-o.
Africa, cu a Romii pururea râvnitoare Carthaghinea, dintele vierului osmănesc atâta l-au simţit, căt în luntrurile sale rana carea au luat în véci nevindicată i-au rămas.
Bulgarii, sirbii, sclavonii (între care să numără şi bosnénii), albanii, bohemii şi dalmatii, neamuri carile, cu mâna şi cu fierul, mai toată Evropa îngrodzisă, atâta li-au îmblândzit şi li-au domolit agareanul, cât din cea véche şi de fire a lor sirepie macar o picătură nu li-au rămas; nici cu altă mai cunoscută faptă sau dzisă, fără numai cu una, şi acéia foarte întunecată, a numelui adecă însămnare, între alalte a muritorilor niamuri a să număra pot.
Preaputérnică, lungă şi lată stăpânirea unguriască, la atâta strâmptoare o adusése căt a crăiii sale hotare nu aiurea putea să cunoască, fără numai între cădzuţi şi răzsipiţi păreţii săi.
Pre ghermani, rod amintrilea nebiruit, atâta i-au înspăimat cât până la porţile Beciului de doaă ori, iară primpregiurul lor de nenumărate ori, cu moarte şi răzsipă fulgerile şi tunetele armelor sale au adus.
Ce pentru ca aicea să nu mai pomenim câte răutăţi şi cumpliri au făcut Publicăi Veneţieneşti, de câte slăvite ostroave şi de câte vârtoase cetăţi pre mare şi pe uscat au sărăcit-o, socotim că cea mai dinluntru Italie într-adins pentru cea mai vrăjmaşă şi mai de pre urmă a tirănniii sale mânie neatinsă a o lăsa să fie vrut, şi pentr-aceasta armele spre Crivăţ să-şi fie întors, adecă asupra léşilor, rusilor şi căzacilor; pentru ca şi pre aceste creştine ţări într-o sughiţitură să le înghiţă spurcata-şi şi a saţiului neştiitoare gură ş-au căscat. Carile macar că aşé de tot biruite n-au fost, nici asupra giugului lui grumadzii ş-au plecat, însă fără nemăsurată vărsare de singe creştinesc şi fără nenumărate suflete în robie prăpădite a scăpa n-au putut. Ca şi cari răutăţi câte şi câte au fost şi de câte ori s-au făcut şi încă sa fac, de am vrea pe amănuntul să le pomenim nu numai puterile nu ni-ar agiunge, ce încă şi vrémea ni-ar lipsi.

Însă din céle multe una numai vrédnică de însămnat, de la istoricii leşeşti adése pomenită de vom însămna, nu fără triabă a fi socotim. Dzic dară ei precum acea de sus Pronie, purtând de grijea mântuinţii acestor crivăţéne năroade, cu niamul romano-moldo-vlahilor ca cu un zid prea vârtos şi nebiruit să fie slujit, pre carile împotriva a vrăjmaşe săriturile păgânilor puindu-l, cu pieptul lor, întregi încă pănă acmu şi în scaunele sale înfipţi şi odihniţi, să-i fie păzit.
Mai uitasem a dzice carea mai denainte de toate s-au cădzut să fim dzis: niamul tătăresc pre carile împărăţiia persiiască, grecească, romăniască nu l-au biruit, nici altul, fără numai Dumnădzău sau căruia Dumnădzău putinţele cu un deosăbit chip a dumnădzăieştii sale voi îi va adaoge, a să putea birui pănă acmu s-au credzut, pre acestaşi, dzic, tătăresc niam, Poarta otomăniască atâta l-au domolit cât nu într-alt chip, ce tocma ca pre un vânătoriu la vânat gata, pre un ogar în prohaz gata ţiind, după voia sa, când va atuncea şi încotro într-acolo cea din fire turbată vrăjmăşie a-şi plini îl sloboade. Aşijderea, de multe ori, ca de o jiganie mursăcătoare şi necredincioasă ferindu-să, cu primenirile, schimbările, nu rari ori şi cu omorârile hanilor lor (căci toate céstea în voia sultanului stau) îl umiléşte, şi prilejurile capul a-şi rădica îi trage.
Acéstea toate precum aşé să fie pare-ni-să că nu va fi cela ce nu ştie, căci atâtea şi atâtea împărăţii supt stăpânirea sa au suppus, au călcat, au prăpădit şi, ca cum n-ar mai fi fost, li-au întors, cât multul mai pre lesne ar fi cuiva neogoit a le plânge, decât peste tot, aşé cum sint, din catalog a le număra, şi mai vârtos vrémea plânsorii decât a scrisorii să fie ar alége.
Aşé din dzi în dzi bălaurul acest vavilonesc îngrăşindu-să şi îngroşindu-să, de ciia toată lumea, ca cum prea strâmptă peşteră să-i fie socotind, nici care loc să-l mai încapă având, schizmuitus-au, ca cum chipul şi firea cea de şérpe bălaur înveninat şi-ar fi lepădat, însă alta de scorpie au îmbrăcat, pentru ca ce cu colţii a muşca şi cu fălcile a îndupăca n-au putut, coada cu venin şi toapsăc într-armându-şi, cu cel de moarte purtătoriu ac a împunge şi a pătrunde s-au apucat spurcatul; şi ce ca un vrăjmaş leu a spinteca n-au avut cum, ca o prea vicliană vulpe, cu amăgéle şi vicleşuguri a isprăvi s-

au căznit.
Suleiman acela, a Ghermaniii groază, a Ungariii domolitoriu, a sirbilor şi a bulgarilor suppuitoriu, a turcilor Ulysis şi a osmanilor Licurgos, carile cum din scrisele aşé din dzisele bătrânilor săi înţelegând precum împotriva romano-moldovlahilor cu neprietenie a mérge iaste cea mai desăvârşită nebunie (căci înţelepciunea şérpelui aceluia, mulţi din istoricii creştineşti sint carii cum să cade o mărturisesc), şi asupra a niam ca acesta, cu armele nebiruit fiind, cu arme şi cu războiu mai mult a ispiti altă să nu fie fără numai lucru de batgiocura şi de primejdiia slavii aliosmăneşti.
Aşé, ca unul foarte bine ştiind, socotiia de câte ori şi câţi Muhamedi, câţi Baieziţi, câţi Muraţi în câmpii moldoveneşti sfărâmase şi mii de mii de turcii săi valurile Dunării, a Prutului, a Sirétului, a Bârladului, a Nistrului înghiţisă; aşé dară într-acesta chip, cu patemele şi primejdiile altora şi ale sale învăţindu-să, legătura şi pacea carea Bogdan, ficiorul lui Ştefan Vodă Marele, îi aducea foarte cu drag au îmbrăţăşeat-o şi supt chipul a dării pre an (fără carea pacea creştinilor cu turcii totdeauna moartă iaste) cu daruri a patru mii de galbeni, a doadzăci de şoimi şi a patrudzăci de iape frumoase, carile pământul Moldovii le naşte, îndestulit a fi priiméşte acela ce a lăcomii în véci nedespărţit tovarăş şi închinătoriu era.
Într-acesta chip dară părinţii niamului moldovenesc, carii pre acélea vremi de grijea patriii sale precum să cade purta, macar că daruri au făgăduit şi aur, argint, dobitoace şi pasări, ca pominocul pământului lor în toţi annii la căscată poarta lui prin solii lor s-au obliguit; însă cu întreg sfat şi şi cu bună socoteală slujindu-să şi vrémea răscumpărând, cu vârtoase şi tari legământuri, putérea stăpânirii sale cea monarhicească bine ş-au aşedzat. Cinstea bisericească, credinţa creştiniască şi légea orthodoxiii de turbată şi lunatecă buiguitura muhammediniască neimată şi nespurcată ş-au ferit. Nici vii fiind au putut sufferi ca vreodată steaoa cea cornorată deasupra a preasvânt sămnului crucii să să rădice. Acéstea dară toate nu numai şie, ce încă şi poruncii Curanului cu totului tot împotrivnice fiind, i-au căutat tirannului şi peste voia lui a le priimi şi a le sufferi. A căruia lucru altă

mai aiavea pricină nu să poate da fără numai, macar cu amăgélnice tocméle şi cu chip de împăcăluire, însă şie pre unul şi singur niamul moldo-vlahilor a-şi pleca nu mai cu puţină slavă să fie împărăţiii othmanilor au socotit, decât c-au suppus cu armele atâta mulţime de altele.

Acéstea dară şi altele decât acéstea cu multul mai minunate, carile în Hronic înainte să vor arăta, unii din vecini, ca dintr-o înaltă stajă oglindindu-le, adevărat că nu fără oarecare chip de cinsteş şi arătos a zavistiii veşmânt, pre numele romano-moldovlahilor, cel ce supt slova a vechilor scriitori de greu dzăcea şi demult dinluntrul inimii gemea, încă cu mai împletecite şi mai încurcate mrejuliţe a-l înfăşura şi cu poala odejdii vechimii vremilor aşéşi de tot a-l ascunde şi din catastivul ceii mai ştiute şi mai cunoscute istorii cu totului tot a-l rade şi a-l ştérge s-au nevoit; ce nu ştim cu ce chip fruntea atâta de nesiită ş-au ivit, socotind precum vor putea soarele cu tină să lipască şi ceriul cu palma să căptuşască!

Însă cătră aceştia gata ne sint apărătorii atâţia adecă greceşti, lătineşti, nemţeşti, franţuzeşti, italieneşti, ungureşti, leşeşti, ruseşti, sloveneşti şi aşéşi şi tur-arăpeşti şi turceşti scriitori. Carii cu toţii într-un suflet armele a dréptii rătuiri apucând, împotriva blojeritorilor, cu adevărată şi aiave a biruinţii nédejde, de drept războiu pentru noi să apucă, aşé ca, noi tăcând şi odihnindu-ne, ei din vechi armăturile lor, cu tot féliul de arme într-armându-să pre unii cutreierători şi a laudelor streine fără vréme şi fără socotială pizmăluitori la meidanul luptii îi strigă.

Aceştia, dzic, scriitori, fietecarile a vremilor sale însămnători, vor arăta precum că în mreajea paingului alte lighioi nu să pot prinde, fără numai musculiţe şi altele asémenea acestora, neputincioase şi neîntr-armate muşiţe; iară când să tâmplă a cădea într-însele nescariva păsăruice şi la fire mai vârtoasă jigăniuţe, eale îndată să rump şi nevoinţele lui în deşert să fac.

Aceşteaşi cu tari dovéde vor vinci (căci noi de la noi câtu-i negrul sub unghe nu vom dzice), precum cea dintăi a romano-moldo-vlahilor în

Dachia desălecătură să fie fost de la Traian, marele împărat.
Aşijderea vor arăta precum annii niamului lor decât a altor niamuri evropeşti cu multul mai mulţi, şi vârsta lor decât a multora mai matoră şi mai véche să fie, ca ceiia ce începutul annilor lor iaste de la aceasta înapoi cu o mie şése sute şi dzéce anni; şi aşé nici unul dintre niamuri (alegând pre carii mai sus am pomenit ghermani) cu bătrânéţele şi cu vechimea lor să poate alătura.
De ciia vor mărturisi precum poporul romano-moldo-vlahilor nu din glogozala a naşteri de strânsură să fie scornit, ce din cetăţéni romani, din ostaşi veterani şi din mari familii să fie ales. Apoi din buni şi tari romano-moldo-vlahi, din buni şi tari părinţi romani născându-să a singelui curăţenie şi a niamului evghenie nestricată şi nebetejită să fie ferit, precum şi pănă astădzi tot aşé o feresc.
Nici să gândiască cineva că doară într-atâta a lucrurilor necunoştinţă sintem cădzuţi (fie acesta aşé mai puţin slobod să grăim), nici să-şi prepuie că doară pretenduim precum adecă niamul romano-moldo-vlahilor nici un singe de a streinilor în singele său să fie amestecat; că aceasta nu numai a dzice şi a gândi fără socoteală ar fi, de vréme ce precum mai demult cu multe năpădirile a multe niamuri, aşé mai pre urmă şi mai vârtos, după răzsipa împărăţiii constantinopolitiană şi a altor megiiaşe crăii, prin turbătura turciască răzsipi şi răstrunări, multe de toată stepena, multe de bun niam şi încă împărăteşti, crăieşti şi domneşti streine familii, în sinul său au priimit Moldova şi Ţara Munteniască, precum sint a Cantacuzinilor, a Paleologhilor, a Sevastosilor, a Grililor, a Asanilor, a Hrisoverghilor, a Petralifilor, a Hrisosculeilor, a Russetilor, a Evpraiotilor şi altele multe a blagorodiii greceşti flori în ţara sa au sădit cea cu singele rumânesc evghenisită Dachia.
Cătră aceştia de la megiiaşii léşi Potoţchiiaştii, de la litvani Radzivilii, de la unguri Batorii (din carii să trăgea Ştefan Vodă ce-i dzic Burdujea) şi încă, mai de de mult, de la Corvini să trăgea Urecheştii.
De la domnii, sau cum îşi dzic ei mârzii Crâmeşti, Cantemireştii şi din Cerchéşii Cabartai câteva chipuri de frunte (înte carile au fost şi doamna

lui Vasile Vodă, din carea i s-au născut Ştefăniţă Vodă); după ce au vinit supt stiagul lui Hristos, între céle ale boierimii vechi familii i-au priimit şi i-au numărat Moldova.
Aşé craii sirbeşti au dat ş-au luat fétele şi ficiorii săi după fétele şi ficiorii domnilor de Ţara Muntenească. Aşé Brâncovénii de la bulgari să să tragă să povésteşte; aşé vechii Băsărăbeşti din Basarabiia (căriia acmu îi dzicem Bugiac) au trecut la Olt.
Aşijderea domnii şi boierii moldoveneşti pre fétele sale domnilor şi crailor streini (luând sama bunătăţii niamului) a le da nu s-au apărat, precum la istorici citim. Iliaş, ficiorul lui Alexandru Vodă, să fie luat doamnă pre Maria, sora Sofiii, crăiasii lui Vladislav, craiul leşesc; Stefan cel Mare şi Bun să fie dat pre fie-sa, Iliana, după Ioan Vasilivici, împăratul Moscului. Vasile Vodă o fiică după Radzivil, ducul de Litvaniia, şi pe alta după Timuş Hmenlinschie, hatmanul căzăcesc, să fie măritată ştiut iaste.
Trécem aicea pentru lungime a mai pomeni a Bogdanilor, Moghileştilor, Constantinilor şi a altor domni cu a palatinilor şi a voievodzilor şi a caştelénilor leşeşti, după lége a singelui amestecare; căci pentru toate acéstea, vrând Dumnădzău în tomosul al doilea a Hronicului nostru la locul şi vrémea sa anume să va dzice, percum şi în Cartea Ghenealoghiii a neamurilor boierimii moldoveneşti (pre carea cu limba lătiniască am scris-o) pre larg am arătat.
Însă cu toate acéstea a însuratului şi a măritatului legătură, părtnicească fiind şi numai a unor mai de niam case împreunare, nu să va cădea a să socoti că doară cu acesta mijloc cel de roman singe să fie stricat, precum şi singură orânduiala firiască poftéşte, partea cea mai mică, ceii mai mari lăsindsu-să.
Ce pentru ca să nu trécem chipul şi forma Pridosloviii, pentru alalte a romano-moldo-vlahilor vrednicii pre cititoriu la trupul Istoriii îl invităm.

PRAEFATIO

Cicero, eximius ille Romanorum Demosthenes, latinitatis parens, rhetorices canon, sermonis norma, eloquentiae inimitable exemplar, ac omnium fere artium atque scientiarum facile princeps cum toto, quod illi ipsa donaverat natura, necnon plus ultra acuerat ars, ingenii acumine, in omnibus singulisve, sive laudantibus, sive vituperantibus scriptis, peroratisque orationibus, atque aliis innumeris pene epistolis scribendis atque dictandis, parum laborasse, parum sudasse videtur; at in epistola quadam (qua a Lucceio vitam, sive potius res sub eius consulatu gestas exarari, et posteris celebrandas tradi postulat) perscribenda (ut ex ipsis illius verbis animi effigiem exprimentibus clarissimé patet) non diu solum ac undique explicatis ingenii velis, mentem agitasse, sed sanguineos etiam effudisse sudores, se semet prodit: quo nimirum modo atque methodo, suas alliis exponeret laudes, et res a se praeclare sive minus ita gestas, alieno calamo depingi atque exornari, absque ulla affectationis nota cuperet; et illo superstite, ab exteris lectitari ac celebrari audiret, necnon inde ineffabilem quandam animi hilaritatem et desiderii fruitionem capere posset. Tale igitur opus aggressurus omnes ingenii intendit nervos, nullis parcet laboribus, nullos sudoris sentit imbres et in eloquentiae artem quasi indignabundus, ac si in inventionis supellectili defectu laborantem deprehendens, omnes eius loculos funditus everit, et totas sermonis opes ut prodigus alter dissipat, dilapidat, neque quiescit, antequam proemii fundamentum nanciscatur, ponat atque stabiliat. Tandem hujus desiderii duas praecipue fundat bases, et una quidem est, ad proprias demandandas laudes, non ore et verbo, sed calamo et

charta opus esse. Secunda vero verecundiam (quae alias cuique proprias afflagitare laudes maximopere interdicit) epistola methodum suppeditante, spernendam, sive prorsus tollendam esse, quibus positis, epistolam ait, non erupescere. Hinc deinceps praedivitem sese explicandi materiam nactus, non minus audaces, quam liberas, velocis pennae laxat habenas, quae amplissimos eloquentiae campos percurrens, ita resolvitur ac incitatur, ut non scripturientis calami, sed agricolae ventilabri, vices tenere videatur: et tanto ambitionis exardescit flagore, ut combusti iam animi cineres quoque in auras vanae gloriolae ventilasse, a sermonis cultoribus iudicari non dubitetur. Qui modum quidem eius eloquenter dicendi, eleganter scribendi, et ambitionis auras artificiose capiendi laudant atque ut par est, admirantur, non tamen sibi moderari possunt, quin eum iucunda quadam satyrici specie excipiant, et scaenicum aliquod in eo reprehendant. Ita igitur Cicero (et qualis Cicero? Qualem nempe neque ante vidit, neque post visura est Roma) dum res sub tempus regiminis sui expeditas, paulo ornatius, ab alio scribi percupiens, in tale acre et sinistrum incidit iudicium; procul dubio alter, quisquis ille fuerit, qui res patriae suae vel simplicissimo calamo posteris tradendas tentaverit, ut Ciceronis simia existimatus, neque risui dignus habebitur.
Caeterum his omnibus rite perspectis, atque consideratis nihilominus immobilis et inconcussa manet illa maiorum decantata sententia: μάχου ύπέρ πατρίδος. In cuius legitima executione, praeter erubescentiam, timorem quoque tollendum, merito adicient illi, qui patrias res (quales quales illae essent) sibi, et vicissim suas patriae computabunt. Non enim minus laborandum, neque minus est sudandum, in propriae, quam in Patriae iusta, ac debita defensione: imo quod maius pondus requirit, in agone pro patria suscepto, audaciam (alioquin inter deformissima vitia connumeratam) fortitu dinis conctarum

virtutum reginae, sceptrum atque vices gerere, sapientissimi arbitrari sunt veteres; et merito quidem, ubi enim mors charior est vita, ibi necessarium quoque vitium, in virtutem transit. Quo facto, non raro contigisse constat audaciam desperationis calcaribus concitatam, tam victis insperatae victoriae triumphum, quam victoribus inexpectatae stragis deploratum conciliasse.
Μάχου igitur ύπέρ πατρίδος. Spernit ruborem, spernit timorem; (quia et amor omnia vincit) quo a nobis loco munitissimi ac firmissimi thoracis, amplexo, iusta arma; iuste arripiemus, et in historiarum campum prodeuntes, fixo passu et immota facie, saevam saevae vetustae olivionis tyrannidem, ad monomachicum certamen intrepide provocabimus, ac in vendicanda charae Patriae laude, atque gloria, usque ad ultimae sanguinis guttulae effusionem, luctam perferemus: nec non sacra coadiuvante veritate illi, ut Aquilae (cuius auspiciis et nata fuit) geniunam et nativam iuventutem restituere firmiter speramus.
At dicet fortasse quispiam: „Quis, cuiasque tu homuncio, media ex Barbaria intempestivus et nuperrimus advena? Unde tibi tot πανοπλία? Unde armorum usus? Unde monomachiae disciplina? Unde et quae vires, et alia ad hunc athleticum agonem necessaria praeparamenta, quibus in conspectum immanissimae huius tyrannidis apparere saltem, ne dum victoria sperare possis?" In promptu erit responsio; nos videlicet fac turos ut iuvenis ille et senioribus despectus fecisse Helvetus, prehibetur. Illi enim cum ab improviso hoste imminens, viderent periculum, et se armis, aliisque bellicis instrumentis destitutos scirent; et utrum nudis manibus pugnam tentare, an furioso hosti cedere, conducibilius esset, diu consultantes, et nihil firmi descernentes; hic, illos, inquit, non debere ob armorum defectum sollicitos esse, se enim exacte exploratum habere, hostes omni armorum genere onustos venire, quibus ex illorum manibus extorsis, illos illorum armis non facilius tantum, sed multo quoque felicius

atque laudabilius oppugnare, et profligare posse; quo facto, eos eventum haud fefellisse, historiae tradunt.
Hos itaque nos, quanum licebit, imitantes, adversus oblivionis rerum tyrannidem, non modo victoriae desideratissimum (quod charissimae patriae unice optamus) brabium speramus; sed insuper faciemus, ut magnus quoque ille noster fundator, fecit Traianus, qui ex profundo Sargetiae amnis sabulo, abditas, quas ex Romanorum rapinis congesserat Decebalus opes; eruens, Romano adiunxit fisco. Huius instar, inquam, nos, vetustate obrutos praedivites antiquarum historiarum thesauros in lucem edere, et usui communi exponere conabimur, ac Romana, Romanis deberi probabimus.
Opinabitur fortean non nemo, haec a nobis praemissa atque promissa, non tormentorum bellicorum boatum, sed Cerberis, aut pavidi potius catuli latratum; non thoraces et scuta, sed aquae supernatantes et aëre conflatas bullas; nec denique τaor ma ἑπινίκιον reportantia; sed dicteriola, et vanae gloriolae studentia esse molimina. Opinabitur? Credimus et scimus. Nihilotamen minus scimus praeterea opinionem, veritatis sedem subvertere, aut occupare minime posse, ac proinde non certam rerum scientiam unquam, dubiae opinioni, sed e contra, opinionem, semper infallibili scientiae obedire, ac illi sese subiicere teneri: pari etenim ratione nobis quoque opinari licebit, hocce nostro, Antiquitatis Romano-Moldo-Vlachiae chronico, edito, fore forte a circumspectantibus vicinis nos nobis ipsis implacabilia parituros odia, multis scommatibus impetitos iri, et ut dulci amore Patriae dementato, debitos historicae fidei limites transgresso exprobraturos. Hisce tamen nihil obstantibus, salva conscientia (excepto ignorantiae, cuilibet mortalium praesentissimo ac familiarissimo impedimento) profitemur, nos neque nobis neque Patriae amori ita studuisse, ut dudum iam sopitam et tepentibus cineribus tectam invidiae scintillam, in odii

incendium, aut allienum, ulla sine causa, animum in nos excitare vellemus. Quis enim tanti esset cerebri, qui per alienas, apage! detractiones, propriarum laudum incrementum nancisci arbitraretur? Gratum, imo faustissimum haberemus, nos neque fortunam huius campi tentasse, neque legitimi certaminis corona expectasse. At quis tam fortunatus cives, tam felix Cicero; qui illius instar, non unum, sed sexcentos Lucceios habere possit, et per alienos labores, ovans, triumphasque Romanas, versus quator mundi cardines apertas ingrediatur portas? Et e contra: quis tam rudis esset Minervae, qui ipse sibi tam hor ribile; atque terribile omen, ac numen experiri, tamque sinistras de se coniecturas audire optaret?

At cuique vago, dictum illud, moderabitur affectui: φίλος ό Πλάτων, φίλος ό Σωκράτης, άλλα μαλλον φιλή ή άλήθεια. Qua lege et rege, quodcunque acerbum suaviter gustabimus, et quascunque acerrimas coniecturarum lacessiones, libenter perferemus, dummodo intaminatae conscientiae illaesa conservetur integritas. Equidem ea ipsa clarius, quam in gnomone solares radii umbram, historicam veritatem, indicante, demonstrabitur, et absque ullo naevo docebitur, omnes nationes, nationumque amplissima regna atque dominia, quotquot Europa hodie suo capacissimo fovet, favetque gremio, genti Romano-Moldo-Vlachorum comparata, non posse non agnoscere sua primordia, ut recentissima, et eius antiquitatis et senectutis respectu, ut tenerae aetatis iuvenculam vel potius adscititiam, per fas nefasque inter indigenas localesque habitatores intrusam. Cunctae namque occiduae Europae nationes (absit iactantia verbo) licet hodie amplissimae sint, potentissimae atque nobilissimae; non tamen alios, nisi Gotthos, Vandalos, Hunnos, Sclavos, hoc est gelidae Scythiae fragmenta suos agnoscunt parentes, ac ipsam praecipue Italiam, tanta barbarorum, tamque promiscue occupavit colluvies, ut merito quis hodie, veluti olim

Cynicus Diogenes, accensa meridiano sub sole face, Romanum in ipsa Roma disquirere laboret, at vix invenire, aut a barbaris discernere possit. Unica et sola est Germanica gens, quam puram putamque suam conservasse prosapiam, ideoque haud immerito Germanos Autochthones, a scriptoribus appellari audimus. Caeteras vero progenies, rigidorum climatum, coeli et telluris inclementiam, coeli et teluris inclementiam fugientes, et paternas sedes ac nativa loca ceu sterilia, et humanae vitae inutilia deserentes, in Europae partes occidentales erupisse, et Romanorum provinciarum amoenitate atque ubertate allectas, primum quidem ut Hyrcanicas tigrides, earum nonnullas devorasse partes, postea vero ut dominatores tenuisse, atque in illis pedem, sedemque fixisse.
Itaque temporum decursu, regnum Galliae post Caesareum modo fecundas tenens, regnum, inquam, nobilisimum, florentissimum, ac terra marique potentissimum, circa annum a Virginis partu 420 in Francia esse incepit, quamvis de ipsa Gallica gente, quae, cuiasque sit, historicis etiamnum digladiantibus, Petavius tamen, Gallus ipse, et temporum, historiarumque accuratisimus aeque ac acutissimus censor, ingenue fatetur: „Dum, nobilissimi, ait, toto orbe Francorum regni iacta sunt intervallo isto (anno nimirum a nobis notato) primordia, cuius gentis incerta est origo, neque veterum satis expressa literis.” Praeterea errasse illos iudicat, qui Gallos ex fragmentis Troiae, initia sumpsisse autumant. Decernit tandem ipse, ex multis unitis, illo tempore Europam incursantibus, barbarorum gentibus tam nobile ac precelelbre conflatum fuisse regnum; et Romano discusso jugo, Gallias occupasse. Ita Hispani quid, nisi Gotthi? Qui circa annum Salvatoris 414 Hispaniam invadentes, hodiernum fundarunt Hispaniae regnum. Ita Longobardi circa annum Domini 568 ex Scandia, (unde et Gotthi, Vandali, Rugi, Heruli, Turcilingi, exiverant)

descendentes, quam plurima, nunc florentissime vigentia, in Italia posuerunt dominia. Ita Saxones anno Christi 449 ad Britannicas transferantes insulas, Anglicana et Scotica stabilivere regna. Ita Poloni, Tartariae Sarmaticae proles (iidem sunt et Slaveni) circa annum salutis 465 cum Lecho duce, Vistulam transeuntes, tam amplissimo Poloniae regno faustissima dedere initia. Ita Hunni Tartariae Asiaticae natio, praeter propter annum abolitionis peccati 432 Hungariae regno nomen et coronam imposuerunt. Ita Bolgari, et hos secuti Sclavoni ac Servi, anno ab incarnatione aeterni verbi 499, ex ulteriori Boreali barbaria veluti Volgae fluminis redundantes arenae, extravagantes veloci pede, transmeatis feracis Danubii undis, Moesiam, Thraciam, Triaballiam, Illyrium, necnon Macedoniae partem, et Dalmatiam usque crerbis primum infestarunt incursionibus, post tandem inibi vicinis dominiis, horribilia Bohemiae, Croatiae, Bulgariae, Sclavoniae et Serviae constituerunt regna. At verbo, omnes fere, olim barbarissimas, nunc nobilissimas Europae, Europaerumque nationes, primum ei invasores, et infestissimos praedatores, post vero (ita suprema mente omnia disponente) diligentissimos excultores, ac moderatissimos dominatores extitisse, cum veterum, tum recentium perhibent annales.
At hae quidem ita, Moldovlachorum autem (si in Chronicis profitenti veritati consentire vellemus) gentis, si ultimam aetatem (quam nimirum a Traiano Imperatore ex Imperatrice urbe civis Romani selecti, et in Daciam translati fuere) spectabimus, eam circa annum reparatae naturae humanae 107, incepisse inveniemus. Si mediam, simul cum Romulo, Roma et nomine Romano, inchoasse anno nempe ante Christum natum 753. Si primordialem, Troiae excidium et Aeneae in Latium peregrinationem, veterum affrimant monumenta. Si nobilitatis catalogum, et genealogiae seriem rogabimus, Romanos, Romanis civibus, Romae natos Graecorum nepotes ac Troade oriundos

esse, Graeciae et Latii testificant scriptores. Si acta considerabimus, imperii Romani non populatores, non invasores, non adscititios, sed propagatores, sed dilatatores, sed intima et nobilissima membra esse reperiemus. Si naturam, animum, heroicamque fortitudinem perspiciamus, limitum orbis Romani contra ferocissimas Scythicas gentes, ut aeneos muros oppositos, et invictos defensores, atque opitulatores, omnium historicorum consensu clarescunt et in eis solis non minus Romane conservatum, quam a Seneca vere prolatum illud de genuinis Romanis, aureum dictum: ubi vicit Romanus, ibi vixit. Extra enim latissimos Romani imperii terminos, usque ad Indiae nimirum profunditates Arabiae deserta ac Africae vastitates ipsosque, ut ita dicamus, mundi fines, Romanorum populum diversis temporibus, diversas in partes suas eduxisse, atque collocasse colonias, nemo forte erit, qui ignoret Nullus tamen militiae, militumque delectus, Traiani delectui (ceu militis probatissimi, et ducis experientissimi) aequiparari potuit: neque aliorum consulum sive imperatorum coloniae, ad tantae aeternae quasi felicitatis, pertingere valuere fastigium, ut secundum memoratum Senecae dictum: ubi vicerint, ibi vixerint quoque. Qua ratione procul dubio, Traianum haud incassum in Decebalo interimendo, Dacis debellandis, Daciaque subigenda, tanta Romani cruoris effusione conatum, ut ad hiantia militum obducenda vulnera (deficiente iam plenissima chirurgica theca) neque linteolis sino, et mensae destinatis pepercisse tam praeterita, quam futura admirarentur saecula. Tali videlicet plantationi, talem rigationem convenire iudicans, auspicatissimus sator et prudentissimus Imperator. Etenim fertilissimum ad custodiendum Romanum agrum, immortalemque sui nominis gloriam relinquendam, non alieno, neque adventitio, sed Romano oculo, Romano corde vigilandum, et Romanis armis defendendum, ac Romano cive excolendum esse, suos

successores, inviolabili perstrinxit sacramento. Quamobrem Hadrianus, alioquin non solum Imperatorum, sed cuiuscunque etiam vilissimi artificis industriae indefatigatus aemulator, dum Traiani virtutes imitari non potest, suis vitiis illuis laudes deprimere atque diminuere, quantum potest, conari non veretur. Ideoque Parthiam quidem, Assyriam, Armeniam, totamque Mesopotamiam (Traiani nempe aeterne memorabilia trophaea) Parthis caeterisque barbaris, facile cedit, et militem Romanum, veluti ultra mundi orbitam, intraque dissitissimos barbaros, a Traiano praesidii ergo positum coram senatu, non magis pueriliter, quam scurriliter, conservari minime posse, excusatus, promptissime revocat. Hoc idem vero Romanis in Dacia nostra stabilitis, facere admodum est veritus: quo factum est, ut id quod Traiani Imperatoris, veluti faustissimum victoriarum extiterat praeludium, digna deinceps tanto Principe haberetur coronis. Hocce igitur modo Romano-Moldovlachos, Roma mater propriis ex visceribus natos, fovit atque aluit. Traianus parens Romanis moribus, ac armis instructos, Daciae legitimos constituit haeredes, nec non ut puro sanguine procreatis, barbaram nobilitavit Daciam. Quae postmodum, felici temporum successu, ad tantam virium opumque evecta est amplitudinem, ut magnus ille, imo maximus Constantinus, adiunctis illi Thraciae Macedoniae provinciis, quartam, eam orbis Romani partem complere, non dubitaret. Quod ex hoc unico facile convinci potest: siquidem cum totum imperium, paulo ante obitum, quatuor in partes divisum, filiis suis aequaliter impertire voluisset; cumque legitimus parens, optimusque princeps considerasset, Daciae et aliarum supra memoratarum duarum provinciarum, ambitum licet caeteris partibus multo angustiorem atque strictiorem, coeli tamen clementia, aëris temperie, fluviorum perennitate, telluris fertilitate sylvarum, camporumve ameonitate, urbium populositate, populorum urbanitate, civium

claritudine, militum fortitudine, ac infimae plebis multitudine, reliquis non solum aequiparari sed etiam illas immense superare posse, ideo Constanti filio natu minimo ut justam haereditatem assignare est dignatus. Neque vero Constans a patre sibi destinatam adversatur portionem, imo gratam haereditatem grato amplectens animo, in ipsa Dacia, regiam constituit sedem. Dacico deinde milite, invidente et suis non contento, et hostili manu superveniente fratre Constantino, occiso, totum illi occiduum adiungit imperium. Etenim cum post Constantis versus Italiam secessum, et deinde at Gratiani usque tempora, Dacia nostra cum Thracia, et Mecedonia uno eodemque regerentur rectore; sub Gratiano tamen (ob ingravescentes Gothicas incursiones) revocato ex Hispaniis Theodosio magno, illum primum singularem defensorem sortita est. Gratiano nimirum prudentissime arbitrante, Traiani labores, atque laudes, non sibi ab eiusdem concive et virtutibus aequali Theodosio, conservari ac sustineri posse.
Theodosius igitur, accepta istarum partium cura, Daciam ab hostibus non solum eggregie defendit, sed etiam a Thracia ad Tanaim usque longe lateque palantem Gotthicam gentem, ita armis terruit, ita pace sibi devinxit ut Athanaricus et Fridigernus Gotthorum duces deposita barbarica ferocitate, amico pede Daciam transeuntes, Constantini imperatricem Orientis urbem submisse salutarent. Post autem secundum Traianum (magnum dico atque piissimum Theodosium) subsequentium, ut reor, Imperatorum segnitia vel Supremo Numine ita providente, non nihil marcescente Romano vigore, Hunni, Bulgari, Sclavi et Servi et Heruli diversis temporibus Romanas provincias diversi modo invadentes, ac in Pannonia quidem, Thracia, Moesia, Illyria, Macedonia, nec non in ipsa celeberrima Graecia tandem pedem sedemque fixerunt. In Dacia autem nostra, hoc penitus efficere minime potuerunt, imo vritute eam incolentium

Romanorum, eos semper pulsos, semper debellatos fuisse, et patriam suam semper defensam, atque a barbarorum diurna oppressione liberam tenuisse, celeberrimi tradunt scriptores, quos in historiae textu ad locum, tempusque suum proferemus. Hi enim ipsi sunt Romani, qui (ut Sclavorum perhibent annales) Scalvonam nationem, ripas Danubii occupantem exiguo temporis intervallo, ad Vistulae usque flumen expulerunt, et inibi coarctatos, primordia regni sui dare, coegerunt. Hi ipsi sunt Romani, qui Polovcios, et Pazinazes infensissimos Romani imperii hostes, invictis territos armis suos, desertum ultra Boristhenem situm, agnoscere fecerunt. Nec non tempore emanante (ut Strykovskius habet) sive ut socios acceptos, sive ut subditos predomitos (hoc enim nobis accurate non constat) longo (ut conicere licet) illorum operae usu ita exercuerunt, ut Romano-Moldovam quoque linguam illis mutuaverint et barbarum illorum sermonem maxima ex parte, Romano temperaverint. Hi ipsi sunt Romani, qui sub Constantino et Irene Carolo magno, sceptrum occidentalis imperii ab orientali dividente, et Daciam usque descendente, per legatos suos, pacta dominii confirmarunt Hi ipsi sunt Romani, qui Conrado tertio ad sacrum Hierosolymitanum bellum per Poloniam et inde per Romano-Moldo-Vlachiam expeditionem suscipienti, et ad bis centena hominum millia secum ducenti commeatum, aliaque ad victum exercitui necessaria, largissime praebieurnt. Hi ipsi Moldo-Valachi sunt, qui Isacium Angelum imperatorem Constantinopolitanum, in eos tyrannidem tentantem, plus quinquies acerrimis vicerunt proeliis et Romanorum, liberum quidem optimum socium, irritatum autem incomparabilem esse bellatorem docuerunt. Hi sunt iidem Romani, qui post fraudulenter occupatam a Latinis Constantinopolim, adversus invasorem Balduinum, gloriosa portarunt arma et Graecis de imperio plane desperantibus contra tam insperantum dolosumque

hostem, animum et arma recipiendi, ac tandem imperium quoque recuperandi, commodissimam praebuerunt occasionem. Hi sunt inquam Romano-Moldovlachi, qui soli, cum solis Siculis, vires armaque iugentes, inter tot Asiaticas, Europaesque celeberrimas gentes, saevi Bathi saevitiem, ac Tartarorum immanitatem viriliter represserunt et loca sua a barbarica rabie infecta, illaesaque conservantes, transitum illis per suas ditiones, revera Romane denegarunt. Ac tandem (ut stricte hic dicamus, quae in Chronici textu fuse memoranda sunt, hoc unicum ultimatim longe praestantissimum, omnino Romanum, et vere heroicum adjiciamus, praeclare gestum, et mire continuatum facinus). Hi ipsi sunt Romano-Moldovlachi, qui cum septices draco, nefandissimus, inquam, Turca, tot orientis, occidentisque regna, atque imperia largo, ac insatiabili devoraret gutture, orbem fere totum et praecipue Christianum, ad tanta perduxit miseriarum extrema, ut dominiorum olim florentissimorum, hodie vix, quidem vel etiam dudum demortui et temporis carie consumpti cadaveris sceleton referre possint. Ipsi, inquam, Moldovlachi soli, miro ferri et auri artificio, non minus ferocitati eius, quam voracitati occurrentes, vivas se, maiorum suorum, Achillis simul atque Ulyssis esse imagines declararunt.
Gloriosa suis saeculus fuere simul atque potentissima Graecorum, Persarum, Aegyptiorumque ac Babylonica imperia: usque adeo illa humiliavit, deformavitque sultanea dynastia, ut nostris diebus illorum gesta, olim humanum excendentia captum, non historiam, sed fabulam, non rem, sed umbram somniumque rei, agere videantur. Arabia felix, petrea, et deserta, infelicitatem sibi, devastationemque ab saevientibus Turcicis armis, propinatam non gustavit modo, sed etiam ebrietatem usque, crapulamque exhausit. Africa et Romae aemula Carthago, aprinum Othmanicum virulentissimum dentem ita est experta, ut semel accepti vulneris, aeterna eius cicatrix sit indicium.

Bulgarorum, Servorum et Sclavorum (quibus connumerantur et Bosnenses) Albanorum, Bohemorum, et Dalmatarum manu et ferro toti fere Europaeo orbi, terribilissimas gentes, usque adeo mitigavit, cicuravitque Agarenus, ut ex antiqua et naturali earum ferocitate, nulla hodie extet nota; neque alio notiori dicto, aut facto, nisi unico et illo obscurissimo nomine, inter reliquas mortalium nationes censeri possint. Hungariae potentissimum amplissimumque dominium, ad tantas redegerat angustias, ut regni limites, non nisi intra dirutissimos agnosceret parietes. Germanos, gentem alias invictam, ita perterrefecit, ut ad Vendibonae usque portas, bis; circa illas sexcenties excidium et lethum minitantia induxerit armorum fulmina. Ulteriorem Italiam (quanta enim immanissima, Venetae Publicae, fecerit mala, quotque insulis celeberrimis, ac urbibus in mari et continente fortissimis, eam spoliaverit, hic recensere omittimus) quasi ex industria furiosiori et extremae suae tyrannicae indignationi, reservatam voluisse visus, in septentrionem, adversus Russos, Cozacos et Polonos arma vertit, et hasce quoque Christicolas regiones unico veluti singultu diglutiendas, impurissimum, ac satietatis inscium os aperuit. Quae etiamsi non essent prorsus victae, neque eius durissimo iugo subactae, non tamen absque imensa Christiani sanguinis effusione, et innumera piarum animarum pernicie evadere potuerunt. Quae mala quoties, quantaque fuerint, si recenseri animi, non solum vires non sufficerent, sed tempus quoque nos dificeret. Hoc tantum unicum notatu dignissimum, et ab historicis Polonis frequentissime commemoratum, adiiciendum, non extra rem esse arbitramur, supremam nempe Providentiam, salutem illorum populorum per invictam Romano-Moldovlachorum gentem, procurasse, eaque ut fortissimo propungnaculo adversus barbarae saevitiei ferocissimos insultus usam, eos hucusque incolumes et in propriis sedibus fixos quietosque conservasse.

Nos pene effugerat, quod omnium primo dixisse debueramus, Scythicam gentem Persico, Graeco et Romano imperio semper invictam, et non nisi a solo Deo, aut cui Deus facultates extraordinario quodam suae divinae voluntatis nutu auxerit, domari posse ceditum est. Eam, inquam, gentem Aula Othmana ita perdomuit, atque diminuit, ut non secus ac rapinae avidus venator ligatum canem ad suum arbitrium quando vult, et quas in partes iubet, in Christianas regiones nativa saeviendum rabie dimittit. Ita nonnunquam ut mordacem infidamque feram cavens, per assiduam Chanorum mutationem, depositionem, aliquando etiam internecionem (omnia enim haec in Sultani consistunt arbitrio) humiliat, et occasiones ei caput elevandi subtrahit. Haec ita se habere, nemo est, ut reor, qui nescitat. Tot enim tantaque in tam amplo imperii sui orbe subegit, conculcavit, delevit, et in nihilum redegit imperia, regna, principatus, dominia ut facilius esset cuique ea continuo deplorare, quam per totum ex catalogo recitare, et lamentandi potius, quam scribendi tempus adesse decernere. Ita in dies Babylonius iste draco Christiano sanguine saginatus, cumque totum terrarum orbem ut augustissimam speluncam, atque strictissimam ad suam vastam capiendam existimaret mol em, tandem abiecta quasi colubrina specie, scorpionem induit, et quod dentibus mordere et hiantibus faucibus devorare non potuit, veneno armata cauda circumvolvere, et lethifero aculeo transfodere aggressus est infamis. Et quod ut immanis leo discerpere non valuit, ut vulpes callidissima, dolo fraudeque pellicere conatus est Germaniae terror, et Hungariae domitor, Servorum et Bulgarorum subactor, Suleimanus ille Turcarum Ulysses, ac Othmanorum Lycurgus, qui cum ex maioribus suis scripto, dictoque accepisset, contra Romano-Moldovlachos hostiliter agere esse rem extremae fatuitatis (prudentiam enim illius serpentis non nemo Christianorum quoque scriptorum ingenue fatetur) et adversus

talem invictam nationem, Martem tentare nihil aliud esse, nisi rem laudendo, Aliothmane gloriae periculum subire, utpote qui optime noverat, quoties, quotque suos praedecessores Muhammedos, Baiezidos et Murrados, in Moldavicis campis profligatos et innumeras suorum myriades Danubii, Tyratis, Pruthi, Sireti, ac Barladi undas absorpsisse. Itaque alienis et propriis edoctus periculis, foedus amicitiamque Moldovlachorum (eam Bogdano Magni Stephani filio offerente) promptissime amplexatur, et sub annalis tributi specie (sine quo pax Chirstianorum cum Turcis semper mortua est) donario quator mille [sic] aurerorum, viginti falconum, et quadraginta nobilium (quas Moldavorum producit terra) equarum, fit contentus, avaritiae perpetuus ille, et individuus cultor. Ita quidem bene meriti de sua patria illius tempestatis Moldavae nationis maiores Turcico imperatori donaria promittunt, aurum, argentum, iumenta et aves, ut primitia terrae, singulis annis, ad hiantem illius portam, per suos legatos mittendas obligantur. Saniori nimirum consilio usi, tempus redimentes, firmissimis tamen ac perpetuis conditionibus suam monarchicam potestatem stabiliverunt. Decus ecclesiasticum, pietatem Christianam ac religionem orthodoxam, a lunatica rabie, et muhammedana superstitione intaminatam, puramve retinuerunt, nec unquam superstites passi sunt corniculatum sydus super sacrosantum Crucis signum elevari. At haec omnia, non solum sibi, sed curanicis quoque praeceptis contraria, simulatissime tulit tyrannus, cui rei alia luculentior non potest dari ratio, nisi quod unicam Moldovlachicam nationem, subdolis licet conditionibus et pacifico praetextu, sibi devinxisse, non minus gloriosum Othmano fore imperio, quam tot innumeras aliorum gentes armis profligasse existimaverit.

Haec igitur, et his multo mirabiliora (quae in Chronico ulterius monstrabuntur) cum, quidam ex vincis, veluti altissima

ex specula observassent, procul dubio, haud sine modestae, ac speciosae cuiusdam invidiae larva, sub charactere veterum scriptorum graviter latitans, et diu gemescens Romano-Moldovlachorum percelebre genus et nomen, perplexioribus retiunculis obvolvere, et sub antiquitatis pallio prorsus occultare, nec non ex notioris historiae catalogo plane expungere sunt conati. At nescio quomodo tam dura fronte solem luto obduci et coelum palmo contegi posse putarunt? Verum enimvero, adsunt nobis praesentissimi opitulatores, tot Graecorum, Latinorum, Germanorum, Gallorum, Italorum, Hungarorum, Polonorum, Russorum, Sclavorum, et ipsorum Arabum atque Turcarum scriptores, qui unanimiter arreptis iustae defensionis armis, adversus gannientes detractatores, certa et evidenti victoriae, atque vindictae spe, iusta ineunt proelia, et nobis silentibus, atque qiescentibus, ex vetustissimis eorum armamentariis omni armaturae cum defensivae, tum offensivae genere instructi, huiscemodi circulatores, et alienarum laudum intempestivos osores, ad arenam invicto provocant pectore. Horum, inquam, singuli, singulorum temporum scriptores demonstrabunt aranearum telis, non nisi musculas, et id genus infirma ac inermia posse capi insecta. Cum vero in illa inciderint aviculae, et robustioris naturae animalcula, illico disrumpi et conatus illarum irritos fieri. Illi igitur ipsi firmis evincent testimoniis (nostrum enim ne hilum volumus esse proprium) primam Romano-Moldovlachorum fundationem ab Ulpio Traiano, magno illo et optimo imperatore extitisse. Etenim declarabunt Moldovlachicae nationis annos, requis multo numerosiores, et aetatem illius multo provectiorem, caeterisque antiquiorem esse, utpote quae epochae suae, abhinc retro, supra mille sexcentis decemque annis initium agnoscat. Itaque nullam gentium (excepta, quam superius exceptimus Germanica gente) senectute illi, aut vetustate comparari posse. Denique testificabuntur,

gentem Moldavam, non ex collectanearum nationum colluvie conflatam, sed ex Romanis civibus, ac maximis ex familiis selectam fuisse; tandem bonos et fortes Romano-Moldovlachos, bonis et fortibus natos parentibus, sanguinis puritatem, ac generis nobilitatem incorrupte, atque intaminate conservasse nec non etiamnum conservare. Neque vero quis, tanta nos rerum laborare putet ignoratia, (liceat hoc unicum paulo liberius affari) nec imaginetur, hoc a nobis praetendi, Romano-Moldavam nimirum gentem nullum exterorum suo non miscuisse sanguinem; hoc enim non dictu solum, sed cogitatu quoque absurdissimum esset. Quandoquidem ut antiquius, diversis diversarum gentium invasionibus, ita post Constantinopolitani imperii excidium, et aliorum in viciniis regnorum per Turcicam rabiem, eversionem multas nobiles, imo imperatorias et regias familias suo gremio excepit Moldavia et Valachia; ut Cantacuzenorum, Palaeologorum, Sebastorum, Grilorum, Asanarum, Chrysobergiorum, Petralyphiorum, Chrysosculaeorum, Rossetorum, Eupraiotarum, aliosque nonnullos, Graecae nobilitatis flores in agro suo transplantavit, sanguine Romano nobilitata Dacia. Praeterea ex vicinis Polonis Potockios, ex Litvanis Radzivilios, ex Hungaria Bathorios, et antiquius Corvinos (cuius ex prosapia derivantur Urekestii), ex Crimensium nobilibus mirzis Cantemyrios, ac Czercassorum Cabartarum aliquot insignium personas (ex quibus fuit et conjunx principis Basilii, ex qua natus est illi Stephanus) ad Christi castra transeuntes, inter antiquas Moldavae nobilitatis familias connumerarunt Moldavi. Ita reges Serviae, filias filiosque suos, filiis ac filiabus principum Valachiae matrimonio iunxerunt. Ita Brancoveni ex Bulgaria originem decere creduntur. Ita Bassarabi, ex Bassarabia ad Oletum [sic] fluvium transmigrarunt. Similiter filias suas exteris principibus ac ducibus, Moldavie principes ac barones, habita nobilitatis

ratione, collocare haud abnuerunt, ut legimus Heliam Alexandri filium, duxisse uxorem Mariam, germanam sororem Sophiae, reginae Vladislai regis Poloniae, Stephanum principem, filiam suam Helenam filio Magni Moscoviae ducis Ioannis Basilidis, connubio iunxisse. Basilium principem, unam Radzivilio Litvanie, alteram Chmilinskio, Cozacorum duci, uxores dedisse. Omittimus his Bogdanorum, Mohiliorum, Constantinorum, aliorumque principum, cum palatinis ac principibus Poloniae legitimi sanguinis commistionem commemorare; de his enim omnibus, Deo concedente, in secundo Chronici tomo, suo loco atque tempore nominatim dicetur. Necnon in libro Moldavicae nobilitatis genealogiae Latio [sic] sermone a nobis conscripto, fuse expressum habemus. At thori et connubii connexio cum sit particularis, et quarundam duntaxat domorum, ac potissimum nobilium copulatio, eam Romanorum corrupisse sanguinem, putari non licebit, minori nempe (prout ipse naturae postulat ordo) parte maiori cedente. Ne autem modum praefationis excedere videamur, de reliquis Moldovlachorum praerogativis excedere videamur, de reliquis Moldovlachorum praerogativis accuratius percipiendis ad historiae corpus lectorem invitamus.

Tuturor iubiţilor, în Hristos Dumnădzăul fraţi, romano-moldo-vlahilor, sănătate!

DIMITRIE CANTEMIR
VOIEVOD
Cu mila lui Dumnădzău a Moldovii moşnean domn
şi a Svintei Rossieşti Împărăţii Kniadz
Tuturor iubiţilor, în Hristos Dumnădzăul fraţi,
romano-moldo-vlahilor, sănătate!

Nu cu multe avem aicea pre dumneavoastră, iubiţilor, a vă

supăra, de vréme ce că de célea ce ar trebui pentru luminarea şi luminarea adeverinţii Istoriii noastre, prin multe locuri a ţăsiturii Hronicului, unde trebuinţă a fi s-au părut, adésă învăţătură am dat. Şi mai vârtos că la toate începăturile Cărţilor câte oarece Pridoslovie înainte trimiţând, socotim că toate célea carile cititorului vreo îndoinţă de prepus a aduce s-ar videa cu tot mijlocul a le rădica am silit, precum fietecarea la locul său înainte la privală vă va ieşi. Aicea dară puţin în înştiinţare a vă da ne trebuie, cum adecă şi în ce chip începătura socotélii noastre au fost şi cum strâmptoarea vremii şi mai vârtos lipsa a unor istorici foarte de triabă ţénchiul svârşitului ni-au abătut.
Fost-au dară gândul şi nevoinţa noastră ca tot trupul Hronicului acestuia în doaă tomuri (adecă cărţi mari) să-l împărţim; deci tomul dintăi (pre carile în această dată vi-l dăruim) să să numască Hronicul a vechimii Romano-Moldovlahiii, carile începând de la desălecatul Dachiii cu romani, adecă de la Traian, marele împărat, şi de la annul Domnului şi Mântuitorului nostru lui Iisus Hristos 107, cursul istoriii până după prada lui Batie, hanul tătărăsc, şi până la înturnarea lui Dragoş Vodă în Ţara Moldovii şi lui Radul Vodă Negrul în Ţara Munteniască, carea s-au tâmplat pre la annul de la Hristos 1274, duce.
Iară al doilea tom iaste să înciapă de când curăţindu-să

locurile acéstea de tătari şi de toate năpădzile altor varvari şi, precum dzisăm, pomeniţii domni, întorcându-să pre la locurile lor de bejăniile Ardialului, cu deosăbite titluri a domnilor de Moldova şi a domnilor munteneşti a să vesti au început; şi să-i tragă rândul annilor şi povéstea domnilor până la vremile noastre; şi aşé împreună pe amândoaă părţile istoriii la tipariu să le dăm.
Ce aceasta după gândul nostru a săvârşi, precum dzisăm, câteva împiedecături înainte ieşindu-ne, cătră carile acmu şi slujba senatoriii nu mai iuşurea adăogându-să (căci nevoile de casă şi private aşéşi nici le mai pomenim), ni-au căutat vrémea lucrului a muta, ca [şi] când Dumnădzău ar învoi şi slabe puterile cu gândul ni s-ar potrivi şi acéia a istoriii parte la doritul săvârşit ducem. A tuturor dară lucrurilor agiutoriul lui Dumnădzău, vréme şi osteninţă poftind, noi pre cât puterile ne vor agiuta, osteninţă nu vom cruţa; iară voia şi vrémea în socoteala aceluia vom lăsa carile singur cunoştinţa vremilor în putérea sa au aşădzat.
Deci dară într-această parte (pre carea acmu de cum iaste şi cum iaste gătită o videţi) toată socotiala noastră într-aceasta să stăruiaşte, pentru ca numele şi niamul dumniavoastră cari de demult s-au descălecat şi de atuncea până acmu necurmat lăcuiaşte în Dachia (adecă în Moldova, în Ţara Munteniască şi în Ardial), din tirănniia vechii uitări dezbătându-l, precum adevăraţi romani, de Roma cetăţéni şi din toţi a Italiii lăcuitori aleşi ostaşi să fiţi, cu vrédnice de credinţă a streini scriitori mărturii să vă arătăm.
Aşijderea unora, nu atâta de grei la socotială, mai proaspeţi scriitori împotrivnice păreri îndreptând, cât de departe din calea adevărului să să fie rătăcit să-i descoperim.
Cătră aceasta, pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem, urmat-am trii vestiţi şi a vremilor iscusiţi sămăluitori, pe Petavie,

Calviz şi pe Ricţiolus, carii în scurt şi foarte cu credinţă vrémea şi viaţa a tuturor stăpânirilor lumii strângând şi cursul annilor nu numai istoricéşte, ce încă şi astrologhicéşte foarte curat sămăluind, din toate învălătucirile îi descurcă. Şi aşé pre aceşti trii hronologhi între sine alăturând şi cu alalţi a vremilor scriitori cu osirdie înfăţişându-i, cursul Hronicului, viaţa înpăraţilor româneşti şi une lucruri mai de însămnat carile pre vremile lor în Dachia sau în părţile vecine de prempregiurul Dachiii s-au tâmplat, cum mai pre scurt şi mai curat s-au putut, li-am însămnat.
Aşijderea, supt vremile a unor împăraţi, macar că spre părţile acéstea ceva să să fie lucrat, la cei mai curaţi scriitori n-am aflat; însă noi şi a acelora viaţă şi vrémea stăpânirii lor, câtă să fie fost, cu însămnarea n-am trecut-o, pentru ca cu acest chip cursul annilor necurmat şi fără prepus să putem duce.
Aşijderea, pentru singură înştii[n]ţarea a vechiu niamului dumneavoastră, însămnat-am şi vremile în carile mulţimea a multor varvari, multe şi mari stăpâniri, în părţile Evropii despre Apus, după năpădzile lor au descălecat, pentru ca din potrivirea vremilor curat să să poată cunoaşte, precum stăpânirea moşilor-strămoşilor dumneavoastră în Dachia, decât a mulţi a altora mai véche şi mai bătrână să fie, pentru carea şi în Pridoslovie câte oarece am arătat.
Aşijderea, precât putinţa osirdiii noastre au fost, silit-am ca toate părticélele Hronicului nostru din istorii şi istorici ca aceiia să le alcătuim, pentru a cărora credinţă nu iaste cine să să îndoiască, ce de la toţi învăţaţii şi cercătorii adeverinţii istoriilor priimiţi şi credzuţi sint; pre a cărora numere în Catastivul ce urmează şi pre la marginele cărţii, unde mărturiia lor trebuiaşte, cu slove mai mănunte însămnate le viţi videa. Carii, în ce nu v-aţi putea încréde sau foarte cu minune lucru vi s-ar părea, vom mărturisi precum noi de la noi macar un cuvinţel să nu fim adaos,

ce cu întriagă a inimii ştiinţă, pre dânşii povaţă având, unde ni-au dus acolo am rămas şi nici cât de puţin de la dânşii nu ni-am abătut.

Aşijderea, pentru mai pre lesne cuprinderea cititoriului, tot trupul Istoriii în dzéce Cărţi şi fietecare Carte în câteva Capete am împărţit, în câte adecă şi cum forma şi ţăsătura Istoriii au poftit, precum toate înainte le viţi videa.

În această dată dară tomul al doilea încă nesăvârşit fiind, socotit-am ca cu aşteptarea aceii părţi aşteptarea ştiinţii lucrurilor carile într-acésta să cuprind mai mult să nu prelungim.

Aşé, omeniţilor şi iubiţilor simpatrioti şi fietecarile a adeverinţii istoriceşti iubitoriu, de această dată cu acest dintâi a Istoriii noastre tomos în vréme de odihnă (pre carea dea-o cel ce pre heruvimi şi serafimi să odihnéşte) zăbăvindu-vă cu noi netrébnicii împreună, pre cela carile toate darurile céle desăvârşit de sus de la Părintele luminilor a purcéde pricinéşte rugaţi pentru ca să bineînvoiască şi pre celalalt tomos a Istoriii a săvârşi să ne învrednicim şi mai curând cu mijlocul halcotypului tuturor să să obştească.

CATASTIHUL

Istoricilor, gheografilor, filosofilor, poeticilor şi a altor oameni învăţaţi, ellini, latini şi de alte niamuri, a cărora numere să pomenesc şi mărturiile li să aduc într-acest Hronic:

A
Avgustin, părinte latin
Avriolus, istoric latin
Avrelie Victor, istoric latin
Avsonie, poetic latin
Agathus, istoric grec
Aimon, istoric latin
Ammian, istoric grec
Anonimus, istoric latin
Antisidoreanul, istoric latin
Apollonie, filosof grec
B
Baronius, istoric latin
Balarminus, theolog latin
Bilschie, istoric liah
Bovinus, comentator latin
Bonfin, istoric ungur
Busbecvius, istoric latin
V
Vielmus, istoric latin
Vopiscus, istoric latin
G
Gheorghie Franţa, istoric grec
Glicas, istoric grec
Gluverie, gheograf latin
Grigorie papa, părinte latin
Grigorie Turonianul, istoric latin
D

Dion, istoric grec
DionisieAlicarnaseul, istoric grec
Dionisie Periighit, gheograf grec
Dionisiodot, istoric latin
Ditmarus, istoric latin
Dlugoş, istoric liah
Dolion, istoric de lucrurile ungureşti
Dubravie, istoric bohem
E
Evagrie, istoric grec
Evsevie, istoric grec
Evstahie, istoric grec
Evtropie, istoric latin
Eneas Silvie, istoric latin
Z
Zacuti, istoric de lucrurile arăpeşti
Zonaras, istoric grec
Zosim, istoric grec
Zugropulos, istoric grec
I
Iacov Filipp de Bergonem, istoric latin
Idatie, istoric latin
Ieronim, părinte latin
Isidor, istoric grec
Isihie, istoric grec
Iuvenalis, poetic latin
Iulie Capitolin, istoric latin
Iustin, istoric latin
Ithachie, istoric grec
Ioann Antonie de Campania, istoric latin
Ioan Gluverie, [gheograf] şi istoric
Ioann Zamoischie, istoric liah

Iornandis, gotth, istoric latin
Iosif Jidov, au scris elinéşte, istoric
K
Carion, istoric latin
Cassiodor, istoric
Cvintus Curţius, istoric latin
Chedrinos, istoric grec
Clavdie Ptolomei, gheograf grec
Constantin Manasi, istoric grec
Cantacuzinos, istoric grec
Constituţiile împărăteşti lat.
Cravţius, istoric saxonesc
Curopalat, istoric grec
Cuspin, istoric latin
L
Laonic Halcocondilas, istoric grec
Leunclavie, istoric latin
Livanie, sofist grec
Luitprand, istoric niamţ
Létopiseţul slovenesc şi muntenesc
M
Maienburg, istoric niamţ
Macrovie, istoric grec
Mappele lui Emeric Tucheli
Marinus, istoric latin
Mehovii, istoric rus
Metafrasis, scriitoriu grec
Mirhondi, istoric persan
Miron Costin, istoric moldovan
Misţelana, istorie latină
Moreri, dicţionar istoricesc franţoz
Moisei Proroc. Svânta Scriptură

N
Navclerus, istoric latin
Niculai Costin, istoric moldovan
Nichita Honiatis, istoric grec
Nichifor Grigoras, istoric grec
Nicolaus Olah, istoric latin
O
Ovidius, poetic latin
Olimpiodor, istoric grec
Omiros, poetic grec
Onufrie, istoric
Orbinus, băsnuitoriu raguzeu italian
Orihovie, istoric liah
Orosie, istoric
P
Pavel Diacon, istoric latin
Pavsanie, istoric grec
Parisios, istoric latin
Patavie, istoric latin
Pahimeris, istoric grec
Petronie Cardina, istoric latin
Platon, filosof grec
Plinie, gheograf şi istoric latin
Plinie cel Tânăr, scriitoriu latin
Plutrah, istoric grec
Polivios, istoric grec
Pomponie Melas, gheograf latin
Posonie, istoric latin
Pretorii, De gotthi, istoric latin
Proclus, mathematic grec
Procopie Cheserianul, istoric grec
Prosper, istoric latin

R
Ricţiolus, istoric latin
S
Sabeliscus, istoric latin
Savelie Polmon, istoric latin
Saadi, istoric turcesc
Samocatis, istoric grec
Sighiberd, istoric latin
Sigon, istoric latin
Sidonoie, poetic latin
Simion măzacul, ungurian
Sith Calviz, hronolog latin
Scaligher, istoric latin
Isocrat, istoric grec
Socratis, filosof grec
Solinus, gheograf latin
Sparţianus, istoric latin
Stanislav Sarniţie, istoric liah
Stepena, istoriia rusască
Stefan Vizantinul, gheograf grec
Striicovschie, istoric liah
Sinopsis, istorii ruseşti
T
Tabla capitolină, istorie latină
Tertulian, scriitoriu latin
Titus Livius, istoric latin
Tolpentin, istoric ungur
Triverie, istoric latin
Trithimie, istoric latin
Trogus Pompeius, istoric latin
U
Uréche Vornicul, istoric moldovan

F
Fasţiculele Sicule latin
Filon, jidov, istoric, au scris ellinéşte
Th
Theofanis, istoric grec
Theofilact, acelaşi Samocat grec
Thuchitidis, istoric grec
H
Hezarfen, istoric turcesc
Hronicul leşesc
Hronicul moldovenesc cel vechiu
Hronicul muntenesc
Hronicul franţozesc
Hronicul fuldian
Hronograful moschicesc
Hronograful sirbesc
Ţ
Ţiţeron, ritor latin
X
Xenofon, istoric grec
Xifilin, istoric grec

Iară de vom fi trecut pre vr'unii cu pomenirea poate, cititoriul, la rândul său, să-i găsască.

HRONICON

A toată Ţara Româniască (carea apoi s-au împărţit în Moldova, Munteniască şi Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului. Aşijderea pentru numerele carele au avut odată şi carele are acmu. Şi pentru romanii carii de atuncea într-însa aşedzindu-să într-acéiaşi şi pănă acmu necontenit lăcuiesc.

PROLEGOMENA (CARTEA I)

Hronicon a toată Ţara Româniască (carea apoi s-au împărţit în Moldova, Munteniască şi Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului. Aşijderea pentru numele carele au avut odată şi carele are acmu, şi pentru romanii carii de atuncea într-însa aşedzindu-să într-acéiaşi şi pănă acmu necontenit lăcuiesc.

Capul I

Pentru vechiu neamul tătărăsc, carile în Svânta Scrisoare să chiamă Gog şi Magog şi pentru de obşte hotărârea a toată Schithia şi pentru numele Dachiii

Pentru ca oglinda Hronicului nostru de tot pravul îndoinţii mai ştearsă şi mai curată înaintea privélii cititoriului să o punem şi pentru ca izvorul şi începătura numelui Dachiii (pre carea acmu ţărâle Moldovei, Ţara Muntenească şi Ardealul stau), de unde au izvorât şi au purces, mai chiar să putem arăta, socotit-am că întăi foarte de triabă să fie oarece pre scurt pentru toată Schithia, adecă ţara tătărască să dzicem, de vréme ce şi a dachilor neam (de pre carile părţile acéstea Dachia s-au numit) tot dintr-o rădăcină şi dintr-o corenie cu schithii au fost, precum şi alte multe şi mai nenumărate năroade dintr-aceiiaşi schithi (sau tătări) cu cursul vrémilor în multe părţi răzleţindu-să, ca nişté întunecoasă neguri, mai toată faţa pământului au acoperit şi ca un potop de vărsate şi peste tot lăţite ape, nici la Asia, nici la Evropa, nici la Africa, vreun unghiu nepotopit şi necălcat n-au lăsat, pentru a cărora năbuşeale şi undături pline sint istoriile ellinilor, a latinilor şi a altor limbi, carii stâlpul scrisorii au ţinut şi mutările lucrurilor au însămnat. Noi dară mai véche şi mai bătrână istorie decât Sfânta Scriptură necunoscând, în buni chedzi dumnăzăiescul cuvânt povaţă şi agiutoriu luând, de la dânsul şi încépem, carile unul şi singur iaste, ce cuprinde α şi ω, începutul şi sfârşitul.

Lăsind dară, pentru scurtarea cuvântului, a neamurilor ghenealoghie (adecă corenie), de la Noe înapoi pe amănuntul a povesti, luând numele numai carile la Sfânta Istorie să

pomenşte, de niamurile Gog şi Magog (de pre carea luând persii numele le dzic cin macini, iară asirii şi arapii: egegi megegi), pre acéstea dară neamuri Sfânta Scriptură le aşadză în părţile Crivăţului, de la carile după proroceasca adeverinţă s-au pornit şi să pornéşte tot răul peste tot pământul .

Nici alt neam deosăbit să fie acela de a schithilor putem cunoaşte, de vréme ce partea Crivăţului, asămănarea numelui şi cumplite faptele lor carile dinceput au făcut şi până acmu fac, chiar şi aiiavea îi dovedéşte, că pomeniţii Gog şi Magog spre părţile Crivăţului (unde acmu tătărâmea cea mare să chiamă) au lăcuit şi încă lăcuiesc, şi dintr-înşii atâtea neamuri prin toate vremile ca roii s-au pornit şi într-altele părţi au izbucnit, de mulţime nici Crivăţul, nici locurile lor céle late, lungi şi largi mai încăpându-i.

După cea de dumnădzăiescul duh [în]suflată istorie, târdziu mai pre urmă au început cea din truda şi chiteala omenească a purcéde, a căriia întâi între limbi născători (precum a tuturor socoteala de obşte iaste) au fost haldeii, după dânşii finicsii, de la carii ellinii au luat mai pre urmă şi slovele, iară ciniile învăţăturilor de la eghipţi. Deci ellinii, în multe mai iscoditori şi mai

isteţi decât alte limbi fiind, început-au nu numai ale sale ce şi a altor neamuri lucruri şi fapte

după a vremilor tâmplări a le însămna şi în scrisoare celor mai apoi următori a le lăsa.
Dintre ellini dară mai vechiu decât toţi scriitorii să socotéşte a fi Omiros, carile cu verşuri neapotrivite şi cu iscusită limbă ellinească au scris războiul a tuturor grecilor şi răzsipa vestitei cetăţi a Troadii. Scris-au dară istoria sa cu noadzăci noă de ani după răzsipa Troadii, iară mai denainte de Mântuitoriul lumii Hristos Dumnădzău cu 1206 ani, în care războiu ai fost precum schithii aşé şi amazoanele vestite în vitejie muieri, dintr-acelaşi neam purcése (precum pentru aceasta adeveréşte Iustin, iscusitul istoric) să fie.
După Omir poeticul, târdziu mai pre urmă scris-au mai denainte de toţi, cu chip istoricesc, Irodot lucrurile ellinilor şi războaiele carile pre acéle vrémi au avut cu persii şi între sine, ce pre acéle vrémi când au fost scriind Irodot, adecă pe la anul mai înainte de Domnul Hristos 444, véde-să că grecii puţină înştiinţare au avut pentru părţile Schithiii şi a altor părţi a crivăţului, vréme ce dzice că isvoarăle Dunării (carea ellinéşte să chiamă Istros) de unde să să fie începând nu să pot şti, precum nici a Nilului nu să ştiu; pentru acéia şi pentru Schithia şi despărţirile-i multe turburate şi amestecate pomenéşte.

Aşijderea Thuchidid, carile după Irodot
cartea Istoriii sale au început a scrie, nu mai curat decât Irodot scrie, toată nevoinţa lui pentru lucrurile ellineşti puind. După acéia cu cursul vremilor acélea de la scriitorii mai denainte fără nici o bună rânduială amestecate şi zămenite era, alţiilor următoricumeşterşug
gheometricesc la orânduială a le pune şi părţile lumii cu hireşe hotară a însămna şi neamurile a lumii lăcuitoare cu ale sale nume a le numi şi după împărăţii şi crăii a le osăbi şi a le vesti au început.
Întăi dară gheografi, adecă de pământ
scriitori, au fost Stravon, carile au trăit ş-au scris pre vremile lui Tiverie împărat cu 26 ani mai pre urmă de naşterea Domnului Hristos; şi mai denainte de acesta Dionisie Periighit, carile au trăit pre vrémea lui Avgust Chesar cu 4 ani după Hristos. Acestora au urmat Clavdie Ptolomei pre la împărăţiia lui Traian şi a lui Adrian cu 147 de ani după Mântuitoriul lumii Hristos. Fost-au şi din latini vechi scriitori a pământului Pomponie Mela, ş-au trăit după Hristos 47 ani; iară după acesta au scris Plinie, în anul după Hristos 80; iară după acesta Solin şi alţii mulţi (pre a căror nume aicea a pomeni lungŭ ar fi fost), carii hotarăle a Schithii într-acesta chip li-au însămnat.

Dintr-acestor pomeniţi gheografi scrisori,
hotarăle a toată Schithia sau tătărâmea să însămneadză, capul hotarului puind de la apa

Tanais (acesta-i Donul) unde să varsă în Balta Meotis (aceasta-i marea Azacului) şi de acolo purcegând spre Răzsărit şi ocolind marginile a Euxinului (aceasta-i Marea Neagră) cuprinde cerchejii, abazalile, mengrelii, ghiurgăii, de unde iarăşi spre Răzsărit să întinde pe lângă munţii ce să chiamă Cavucasul (carii despart tătărâmea din Persiia) şi lovéşte hotarăle Indiii despre partea Crivăţului şi aşé merge pănă în ocheanul Răzsăritului. De acolo purcéde pe marginea ocheianului întorcându-să spre Crivăţ şi încungiură pe din dosul Hinii, Chitaiului, Sibirului (căruia ellinii în dzicea Tataria adevărată) şi toată lungă şi lată partea céia care acmu iaste supt oblastia împărăţiii Moscului. De ciia întorcându-să spre Apus pre după vestită cetatea şi scala Arhanghelului, mérge tot pe malul ocheianului pănă unde din ocheian să varsă marea care să chiamă Baltică. Apoi de acolo ia spre Amiadzidzi, cuprindzând în sine toate ţărâle câte rămân spre Răzsărit şi agiunge pe după dosul crăiii leşeşti în munţii ce să chiamă Carpatichi sau Sarmatichii, cu carii, în gios lăsându-să, cuprinde Transilvania (sau cum noi îi dzicem Ardialul) şi dă tocma în apa Patissos (aceasta-i Tisa), unde să împreună cu Dunărea. Iară din Gura Patissului să întoarce

pre cursul Dunării iarăşi spre Răzsărit, pănă unde dă în Marea Neagră la Istropolis (aceasta-i Chiliia, acestaşi şi cu alte nume mai pre urmă s-au chemat Licostomon, ce va să dzică Gura

Lupului); de la Chiliia mérge pănă tréce peste apele Tiras (Nistrul), Voristhenis (Niprul) şi să închéie la capul hotarului în Don.

Într-această dară lăţime şi lărgime de pământ, macar că multe neamuri de limbi deosăbite au fost, însă toate tot cu un nume de obşte: schithii să chema şi în Schithia să cuprindea, a cărora nume a tuturor aicea de vom sta a număra, altă istorie mai multă şi mai lungă decât aceasta ar trebui să scriem; ce îndemnând pre cititoriul nostru ca să nu să ostenească sau să să zăbăvască şi în foile altora, noi aicea numai în ţărâle în Schithia céle mai mari şi neamurile céle mai vestite îi vom pomeni, aşé părându-ni-să că mai pre lesne va putea cunoaşte că şi Dachia (pentru carea cuvântul nostru iaste) şi dachii tot în Schithia au fost şi schithi carii pre acélé vremi au ţinut-o s-au numit.

dată de la hotarăle Indiii înainte ne vine Schithia asiatică, în carea să cuprind împărăţiile şi neamurile: Sarmathia asiatică, Ghitaiul dinlontru şi din afara muntelui Emmaus, Serica, Sogdiana, tătărâmea pustie, Ciagatai, Întăiaşi

Turchistanul, tătărâmea véche; aceasta-i după socoteala a mulţi învăţaţi Ungu şi Mongul, carile să fie Gog şi Magog, şi dintr-aceştia să fie ijdărât neamurile tătăreşti, şi pentru aceasta pricină, vechii gheografi greceşti au numit-o véche, adecă ca [şi] cum ca o maică ar fi plodit

şi născut pre alte pre toate, iară acmu cu mai vestit nume să chiamă Hina.
Aşijderea în tătărâmea asiatică iaste Kazanul, Azdrahanul şi Sibirul cu alalte nenumărate ţări şi neamuri, iară în tătărâmea evropască sint Tavrica Hersonesus (carea acmu să dzice Crâmul), Sarmaţia evropască, în carea să cuprinde amândoaă ţărâle leşeşti, adecă cea mare şi cea mică, Liftanie, Rusia albă şi cea neagră, Volynia, Podelasia, Mazovia, Livonia, Samoghitia, Prusia, Carsuvia şi toată ţara moschicească şi căzăcească; şi să închide hotarul, precum am dzis, cu munţii Carpatici carii despre Răzsărit au Dachiia, în carea acmu să cuprinde Moldova, Munteniia, Ardialul şi o parte de Ungaria.
Însă pre vremile celor vechi gheografi, de la apa Donului până la hotarele Dachiii fost-au şi alte neamuri, pentru carii Dionisie Periighitis poméneşte: τοϋ μέν προς βορέην τετανυσμένα φυλα νέμονται Πολλα, μάλ̓ έξείης Μαιώτιΰ̓ος ές στόμα λίμνης, Γερμανοί Σαρμάταί τέ Γέται ὐ̓’ αμα

βαστάρναι τέ, adecă: Despre partea (a Mării Négre) spre Crivăţ să întind cu lăcaşul multe neamuri foarte unile după alalte stând, până la Meotis, la gura bălţii: ghermanii, sarmatii, ghetii, împreună şi bastarnii; apoi dzice: Δακών τέ άπετος αία καί άλκήεντες άλανοί, adecă: şi a dachilor nemăsurat pământ şi vitéjii alani.
Aşé dară s-au arătat precum Dachia între hotarăle Schithiii să cuprinde şi dachii carii pre

dânsa au lăcuit tot din rodul şi neamul tătăresc au fost.

Capul II

Pentru cèle vechi a Dachiii hotare

De vréme ce ţărâle a stăpânirii Moldovii, gheografii şi împreună cu istoricii, precum cei mai vechi aşé ceşti mai noi toţi, cu socoteala de obşte ca pre o adevărată a Dachiii parte o cunosc, şi vrând noi ca cu tot de-adinsul cărţile a tutoror scriitorilor, carile la mâna noastră a vini s-au tâmplat, scuturând, adeverinţa istoriii noastre nu din pâreaie abătute, ce din singurele izvoarăle şi fântânile ei céle dinceput să scoatem, nu fără cale a fi am socotit întăi pentru céle vechi a Dachii hotară (în carile, precum dzisăm, şi Moldova noastră să cuprinde) cât de pre scurt oarece să dzicem şi ales, precum de la a tuturor vacurilor gheografi să şiruiaşte, să o hotărâm.

Cea dintăi dară şi de obşte a tuturor socoteală iaste precum ţara Dachiii să fie stând pre malurile Dunării, carile sint despre partea Crivăţului şi de la Marea Neagră spre Apus şi spre Ghermanie hotarăle să-şi fie întins.
Aceştii sentenţii, precum ellini aşé latini, câţiva avtori a avea putem; însă lucru aşè de chiar şi fără prepus, multe a multora mărturii a aduce, sămn nu mai de pofta laudei a fi părindu-ni-să şi pentru ca de cleveta affectaţiii a scăpa să putem, din cei mulţi câţiva numai şi mai de credinţă, pentru dovada cuvântului, aicea pre scurt îi vom aduce.
Din carii întâi dară înainte ne iase Stravon, om ellin şi dintre toţi gheografii mai vechiu (căci supt vremile lui Avgust Chesar au trăit), a căruia cuvinte în limba lui pentru Dachia şi pentru dachi, precum li-au dzis, aşé le vom scrie:
Γέγονε (dzice) δε καί άλλος τής χώρας μερισμός συμμένων έκ παλαιού, τούς μετά γάρ Δακούς προσαγορέυουσι, τούς δέ Γέτας. Γέτας μεν τούς προς τον Πόντον κεκλιμένους, και προς τήν έω, Δακούς δέ, τούς είς τάναντία προς[την] Γερμανίαν, καί τας του Ιστρου πηγάς. Ce va să dzică: „făcutu-s-au şi altă împărţală aceii ţări, încă de demult însămnând, deci pre unii îi chema dachi, iar pre alţii gheti; şi gheti dzicea celor ce să abătea spre Marea Neagră şi spre

Răzsărit; iară dachi celor dimpotriva acestora spre Ghermania şi spre izvoarăle Dunării."
Cu Stravon într-o socoteală iaste Dionisie

Periighitul carile sau tot într-un vac cu Stravon sau după puţin mai pre urmă decât dânsul, părţile acéstea cutreierând, au scris stihurile de carile în Capul trecut am pomenit aşé. Despre parte aceştiia (adică a Mării Négre) spre Crivăţ să întind cu lăcaşul niamuri multe, unile după alalte stând, pănă la gura bălţii Meotis: ghermanii, sarmaţii, ghetii, împerună şi bastarnii şi a dachilor nenumărat pământ şi vitéjii alani. Ca acestéaşi citéşte la Plinie, Cartea 4, Cap. 12.

Însă trebuie a şti că mai denainte de vremile lui Avgust Chesar, din gheografii pomeniţi, carile să fie fost hotarăle Dachiii cu adevărat nu să pot şti, pentru căci, pe atuncé mai de obşte să véde să fie fost numele ghetilor şi a Ghetiii, decât a dachilor şi a Dachiii.

Şi marginile Ghetiii nu numai cu Dunărea să hotărâia ce încă şi peste Dunăre trecând toate Misiia cuprindea, împotriva a cărora cu 132 ani mai denainte de naştirea Domnului Hristos (precum mărturiséşte Hronologhia lui Calviz şi Onufrie, la acelaşi an) mărgând Valerie, sau, precum vor unii, Fulvie Flaccus, întăi cu războiu la Sardiia (carea iaste acmu Sofiia) i-au biruit,

apoi cu dânşii pace s-au aşedzat, precum şi din stihurile lui Ovidie poeticul, carile scrie pentru Pont, ne putem adeveri, pre carile caută-le la Capul ce urmadză. Iară Sardiia sau Sofiia, carea pre vremile mai de mijloc scaunul crăiii bulgăreşti au fost, precum să fie fost făcută întâi

de sardi şi mai apoi de dachi mărturiseşte Ioan Bonfin, Decada 3, cartea 5. Acestor vechi gheografi minte urmadză ceşti mai noi de carii caută la gheografia lui Gloverie, Capul de Dachiia şi la Leunclavie şi pomenitul Bonfin, istoricii a cărora cuvinte pre larg înainte le vii videa.

Aşé dară de situaţia, adică de punerea locului Dachiii, precum de la Marea Niagră (precum dzisem) pre marginile Dunării, despre Crivăţ, spre Ghermaniia, şi spre izvoarăle Dunării s-au fost întindzind, nici un prepus nu rămâne; însă în lat şi în lung, carile să fie fost peste tot a hotarălor obârşii, la scriitori câtăva neatocmire aflăm. Însă această a lor netocmală nu socotim de aiurea să fie purcegând, fără numai căci unii dintre ceşti mai noi scriitori, mintea celor mai vechi a atinge poate fi neputând, într-alt chip au socotit decât cum ei au vrut; căci unde Stravon şi Dionisie la locurile acmu pomenite dzic precum spre Răsărit până la balta Meotis, iară despre Apus până la Ghermanie, spre izvoarele Dunării, să să fie

întindzind, ceşti mai noi într-un chip de îndrăznială nesocotită vor să-i scoaţă menciunoşi, socotind că dachii niciodată să nu să fie întins pe Dunăre în sus mai mult decât până unde dă Tisa în Dunăre.

Ce pare-ne-să foarte greşită a acestor noi şi neclătită a celor vechi greci scriitori socoteală să rămâie ca pricină căci acei vechi cu ceşti noi

să văd a nu să tocmi nu iaste necunoştinţa a celor vechi, ce prin vacuri mutările hotarălor, carile de multe ori s-au mutat din locurile lor, unile mai lăţindu-să iară altele mai strângându-să, precum şi din hotarăle Germaniii (a căriia nume pre ceşti mai tineri în greşală i-au dus) putem cunoaşte că pre vremile carile Stravon şi Dionisie au scris, despre parte[a] Dunării au fost şi altă ţară tot supt hotarăle Ghermaniii cuprinsă şi pentru acéia tot cu un nume numită. Iară carea să fie fost acea Ghermanie, Procopie Chesarineanul,încarte[a] De războiul vandalilor, curat ne arată unde dzice: Velisarie să trăgea din ţara Ghermaniii, carea iaste între Thrachia şi între Illirie.
Iară carea au fost odată Illiria, Zonora, istoric grec ne-o arată, Carte[a] 1, Cap. 12: „Illiriii, dzice, mai pre urmă şi alte locuri s-au adaos şi numele ei şi altor ţări s-au dat; căci ea, fiind despre uscatul carile pe deasupra Machedoniii

să întinde, acmu şi de Thrachia printră Munţii Imului şi a Rodopilor tréce (aceşte-s Munţii Cenghii, carii de la Filippolis trec spre Marea Albă, cărora turcii le dzic Despot iamlasi; şi iarăşi de acolo să întorc spre Marea Niagră, preste carii tréce drumul din Moldova şi din Ţara Muntenească mergând spre Ţarigrad), iaste dară pusă (dzice Zonora) Illiria în mijlocul acestor munţi şi între apa Dunării şi pănă la Marea Niagră să întinde, iară pre une locuri încă şi peste Dunăre covârşéşte”

Dintr-acéste dară a cestor de credinţă autori fără prepus putem cunoaşte că Ghermaniia, spre carea dzic Stravon şi Dionisie că s-au fost întindzind Dachiia, n-au înţeles ei Ghermaniia precum astădzi se hotărêşte, ce Ghermaniia carea atuncea au fost între Thrachiia şi Illiriia, iară ce dzic aceiiaşi scriitori că s-au fost întindzind spre izvoarăle Dunării, trebuie să înţălégem nu că doară păna la fântânile ei s-au fost lungind, ce căci spre fântânile ei, şi precum dzicem noi, în susul apei pre margini s-au fost întindzind; ce din bătrâni dară hotarăle Dachiii aşé aflăm. Acmu să vinim să videm cum o hotărăsc şi ceşti mai tineri.

Dintre aceşti mai de curând, în mânule tuturor să poartă Gheografiia lui Gloverie, carea mai ştiută fiind decât de la noi a să arăta ar

trebui, lăsăm pre cititori să caute la Capul de Dachia 18, zaceala 2: i proci, şi la Cartea 4, pentru Tartaria, Cap. 17, unde dzice: tot locul acesta (adecă a Schithii) cu multe féluiri de niamuri să desparte, din carii (deosăbi de troglodite) mai vestiţi sint dachii, a căror loc acmu îl ţin moldovénii, munténii, ardélenii şi o parte de unguréni, carii sint între Tisa şi între Ardial.

Ce iarăşi pentru mai ales hotarăle ei să arătăm, vom aduce pre Bonfin, carile fiind de naştire ungur şi iscusit scriitoriu, prin însămnate locuri, munţi şi ape o hotărêşte. ”După iazighi, dzice, Decada 1, Cap. 1, alăturea cu Dunărea

Dachia urmadză (iară ţara iazighilor precum să fie fost din apa Tisei pănă la Buda, la locul său vom arăta), carea între Tisa, între Prut şi între Nistru lăţindu-să, din dosul Sarmaţiii Buhul o desparte, în capătul al căriia iaste Marmarusia (căriia noi îi dzicem ţara Maramorăşului) între Munţii Carpatici aşédzată, de unde să încep izvoarăle Tisii". Şi acoloşi, puţin mai gios, dzice: „peste Munţii Carpatici (acestora le dzicem noi: munţii ungureşti), ţara carea pănă la obârşiia Dachiii şi pănă la apa Axiacului să întinde, acmu Ardialul să cheamă".
Cu Bonfin într-o socoteală iaste Leunclavie, î n Pantecte, Cap. 71, însă mai pre scurt

hotarăle-i desparte ţărâle acmu ştiute însămnându-i: „Dachia, dzice, odată să chema prea lat olatul carile cuprinde Transilvania cu amândoaă Valahiile, dintre carile una Valahie Mare, iară alta Valahie Mică să chiamă; cea Mare spre Marea Niagră să întinde şi Moldova alor noştri să chiamă, iară cea Mică pre malul Dunării să trage şi mai mult cu Ardealul să alătură."
Din pomeniţii dară scriitori curat Dachia toată hotărându-să, céle ale ei de mult hotară să cunosc precum au fost: de la începăturile Tisei din Ţara Maramorăşului pănă unde dă Tisa în Dunăre, şi din gura Tisei pe Dunăre spre Răzsărit pănă în gura Nistrului, şi de acolo luând pe apa Buhului spre Miadzănoapte să întorcea spre Apus pănă în apa Axiacului şi

pănă în Munţii Carpatici, carii despart hotarul
leşesc de cel al Ardialului.

Capul III

Pentru vechi numele ţărâlor carile de demult în Dachia să cuprindea

Mai denainte pănă a nu întra Dachia supt stpânirea romanilor, adică pănă la împărăţiia lui Ulpie Traian, în câte ţări sau provinţii să să fie fost împărţit Dachia foarte greu iaste a să desluşi; căci precum de hotarăle peste tot, aşé olaturile carile într-acéle hotară să să fie

cuprins, nici un scrietoriu de cei vechi, pre carii noi a-i citi ni s-au tâmplat, aiave nu scriu, că precum în Capul trecut am însămnat, când Gheţiia era mai de obşte şi de mai lat nume decât Dachia, atuncea să véde că nu numai pănă la Nistru şi pănă la Buh spre Răzsărit, nici pănă la Tisa numai şi pănă la Axiachis spre Apus şi spre Miadzănoapte, nici numai cu malurile Dunării spre Amiadzidzi să hotărâia, ce

încă şi peste Nistru până la Meotis (aceasta-i balta Azacului) şi peste Dunăre până la Illiriia; iară peste Tisa, pre Dunăre în sus până la Buda, s-au fost întindzind; pentru acéia şi mai multe ţări au fost cuprindzind, precum în céle vechi gheografii videm pusă Ghetiia peste Dunăre până în Munţii Cénghii agiungând şi pre îmbe malurile Dunării stând.

Aşijderea gheografii carii au dat loc Ghetiii şi Dachiii peste Dunăre, precum mai sus am arătat, până la Sardiia (carea supt împărăţiia Ţarigradului Sofiia, iară supt crăiia bulgărească Triadiţa mai pre urmă s-au chemat), iară carii spre Buda au mai lungit-o din cei vechi a afla n-am putut, fără numai pe unul din cei mai noi, anume Sambuţie, carile, Buda, dzice, carea mai pre urmă au fost ţara iazighilor, mai denainte au fost a celor vechi dachi slobodzie.

Pentru acéia şi ţara acéia, adică de la Tisa

până la Buda la scriitorii cei mai proaspeţi a grecilor, Pano-Dachiia, adecă Dachiia de Sus, să află; ori cum ar fi, precum în toată Dachiia multe ţări să să fie cuprins, cuvântul carile Dionisie dzice:Δακῶν τ̓’άσπετος άια a dachilor nemăsurat pământ, aiave arată; cu care cuvânt, precum a noastră părére iaste, Dionisie toate ţărâle a tuturor neamurilor gheteşti (din carii şi dachii să să fie tras, Iustin istoricul, luând din Trogos, mărturiséşte) va să cuprindză. Şi mai vârtos acesta aşé precum dzicem trebuie a să înţălége, căci scriitorii greci, carii mai denainte

de vremile lui Traian au scris, pre gheti şi pre dachi, uneori deosăbiţi, iară alteori tot de unii şi tot un neam să fie fost pomenesc, precum puţin mai gios mai ales să va videa.
Aşijderea veri ghetii ar fi, veri dachii, carii cu multe vremi mai denainte de Avgust Chesar peste Dunăre amândoaă Mesiile să fie ţinut, nu numai cea de obşte a romanilor istorie, ce încă şi Ovidie poeticul mărturiséşte, a căruia cuvinte în Capul ce urmadză după acesta le vei citi.
Într-acesta dară tract a tot trupului Dachiii multe năroade la istorici să pomenesc lăcuitori, aşé în multe ţări, să să fie fost: despărţit putem socoti; însă noi pre céle mai mici ţări carele ca nişte ţinuturi le socotim a Dachiii, cu condeiul

trecând, lăsăm să cerce cititoriul nostru la Bonfin, carile toate năroadele în Dachia de demult lăcuitoare, pre anume le dzice precum au fost, thravrichii, chistovochii şi supt aceştia predanisăi, rastaschénii cavcorénii, potulasanii, saldénii, craghizii, vieffii, iazighii, ghepidii şi altele multe, de carile caută la pomenitul scriitoriu, Decada 1, Cap. 1.
Iară céle mai sus numite şi mai late ţări ale Dachiii din pomeniţii scriitori să văd să fie fost ţara de la Meotis pănă în Nipru, carea acmu să scrie tătărâmea mică, pre dinafara Crâmului; ţara bastarnilor, carea au fost din Nipru şi peste Nistru pănă în Prut, a căriia parte şi Basarabiia iaste, carea acmu cu nume tătăresc să chiamă

Bugiac, adecă unghiu; căci din Prut pănă în Nistru, unde de la Cetatea Albă în Marea Neagră dă, să trage mult înainte pământul şi făcând unghiu ascuţit, aşé unghiu au numit-o. Despre uscat mai înlontru au fost ţara între Buh şi între Nistru, pre care loc stă acmu Ocraina sau Podoliia leşască. Din Buh pănă peste Nistru şi pre la obârşiile Prutului pănă în munţii Carpatici au fost ţara carea acmu cuprinde cu o parte de Rusiia toată Pocutiia. Aşé despre Apus au fost având ţara carea acmu îi dzicem Ardealul; iară din Nistru pănă în Munţii Carpatici şi pănă la Poarta de Fier au fost

cuprindzind ţările amânduror Vlahiilor, iară de la Poarta de Fier pănă în Tisa au fost ţara unde acmu iaste olatul Temişvarului, iară din Tisa pănă la Buda au fost ţara carea mai pre urmă au stătut o parte de ţara ungurească cea mare. Aşijdere peste Dunăre despre Amiadzădzi au fost luând în sine amândoaă ţărâle Misiii, carile acmu cu nume turcesc să chiamă Dobrugea şi Deliorman, cu o parte de ţara sirbască, trecând şi peste munţii Emului pănă la Illiriia.
Iară ales pentru năroadele carile încă şi mai denainte de vinirea dachilor au fost lăcuind în Dachia, din cea véche a Dachiii gheografie şi de la Iohan Bon, în Gloverie, cartea 1, De Dachiia, cunoaştem aşé să fie fost despărţite: de la apa Oltului în sus spre Dunăre şi între munţii spre ţara ungurească să fie lăcuit

prindavizii, alvochénii, saldénii, tirvinghii, vurii şi chinghii.
De la Olt spre Prut au trăit piefighii, coténii, taifalii (de aceşti taifali, după cum Irodot de dânşii pomenéşte, aflăm să fie lăcuit de la Dunăre în sus pe apa Ierasus, adică Prutul, tocma pe unde iaste acmu Fălciiul, Lăpuşna şi Orheiul, carea niam dzice să fie fost cu multul mai vrăjmaş şi mai viteaz decât altele).

Aşijderea au mai fost cachinii şi chistovochii, carii era între Nistru spre Buh. Iară în Ardial să fie ţinut cacoianii, vuridénii, fievii, ratachénii şi tavrischii. Pe acéste niamuri pe pământul Dachiii lăcuitori mai pre urmă viind ghetii şi gonindu-i s-au aşedzat ei pre locurile lor. Iară de la Prut până în Nistru au fost lăcuitori tiraghetii, adecă ghetii nistréni, şi apirii şi mai gios, spre marginea Mării Négre, vastarnii, pre unde iaste acmu Bugiacul, care ţară s-au chemat şi Bassarabia. Iară de la Nistru şi până în Buh au fost stăpânind carpianii, callipidii, istrachiii, axiachii şi iazighidii, carii s-au fost poreclind eniocaldii.
Acéstea dară au fost toate ţărâle şi năroadele carele au stătut pre locurile Dachiii şi mai denainte şi după ce au cădzut ea supt stăpânirea romanilor.
Iară după ce cu vitejiia lui Ulpie Traian fură dachii biruiţi şi de prin toate locurile acéstea izgoniţi (precum înainte pre larg să va arăta), romanii mai strâmptând hotarăle ei, toată

Dachiia în trei ţări au despărţit-o şi de ciia numai pre acéstea cu numele Dachiii numind, pre altele cu numele sale céle mai vechi să să numească li-au lăsat; cum dară să să fie chemat acéle ţări, carele de supt numele Dachiii li-au scos romanii, caută înainte că le vii afla. Iară

acéle trii părţi cu deosăbite nume, de pe pusătura locului de iznoavă li-au numit, adecă măluroasă, muntoasă şi din mijloc.
Deci cea măluroasă (precum Ortelie în cea veche a Dachiii gheografie arăta) au fost începând din Tisa şi s-au fost trăgând pe lângă malul Dunării (de pre carii şi numele au luat) pănă unde dă apa Oltului în Dunăre; care loc cuprinde acmu olatul Timişvarului cu mai giumătate de Ţara Muntenească; în scurt atâta ţară cuprindea Dachiia măluroasă cât, la anul trecut, la pacea între nemţi şi între turci la Pazaroviţ făcută, au luat chesariul de la sultanul turcesc. Iară de céia patre peste Tisa, între Dunăre şi între Tisa, stă năroadele iazighii (carii şi metanastii să chiamă) şi carpodachii. Iară cea muntoasă a Dachiii parte au fost purcegând la apa Oltului între munţii (carii la ceşti mai proaspeţi greceşti istorici să chiamă brasovénii) şi între Dunăre pănă peste Prut şi pănă la Nistru, adică alaltă parte a Ţării Munteneşti, împreună cu toată Moldova şi cu Bassarabiia în sine luând. Iară cea din mijloc (carea mai denainte s-au fost chemând Ghepidia) Dachie iaste ţara Ardialului, pre carea pentru acéia au

numit-o Mediterranea, adecă din mijlocul pământului, căci depărtată de Dunăre fiind, cu Munţii Carpatici ca cu o coroană sau cu un brâu să încinge.

Aşé dară din céa veche a Dachiii hotărâre (precât adecă romanii la împărăţiia sa o au adaos) curat să înţelége să fie cuprins atâta loc cât astădzi ţine olatul Temişvarului din toată ţara unguriască cu Ardialul şi Ţara Muntenească şi Moldova împreună cu Bugiacul. Şi cu atâta pentru ţărâle céle vechi a Dachiii, precât propozitului nostru destul a fi socotind, mai mult nu vom lungi. Iară cititoriul, de va vrea încă a să mai îndestuli, cérce la Iornand, la Gloverie, la Bonfin şi Ortelie, carii foarte cu de-adins pentru Dachia, pentru ţărâle şi pentru năroadele ei céle vechi, au scris.

Capul IV

Pentru numele dachilor şi de începătura lor

De vréme ce precum din cei vechi aşé din
ceşti mai noi scriitori ţărâle şi hotarăle Dachiii,
precum au fost stând în vremile vechi, precât
într-a noastră putinţă au fost li-am arătat, de ciia
înainte nu fără triabă a fi socotim de ne vom
sfătui iarăşi cu acéiaşi scriitori de la dânşii să
ne înştiinţăm şi pentru hireş numele dachilor şi
pentru începătura niamului lor, adecă din cine şi
de pre ce locuri ieşind au vinit ş-au stăpânit
aceste locuri de carile mai sus am pomenit.
Precum dară pentru hotarăle Dachiii, aşé
pentru numele şi niamul dachilor nu puţină

tulburare între scriitori videm a să face. Căci
unii, ghetii, dachii tot un niam şi tot un nume vor
să fie, iară alţii şi în niam şi în nume vor să-i
deosăbască.
Deci din carii ţin socoteala cea dintăi, mai de
frunte iaste Stravon şi Dionisie Periighitul,
amândoi vechi gheografi. Ce a lui Dionisie câtă
i-au fost părérea pentru dachi deplin o am
pomenit la Cap. 1. Aşijderea o parte de a lui
Stravon acoloşi pomenind, aicea deplin o vom
poftori-o; carile după ce dzice, la locul pomenit,
precum ghetii stau pre Marea Niagră, iară dachii
spre izvoarăle Dunării, apoi adaoge şi aceasta:
Οΰς οίμαι Δάους καλεϊσθαι τὸ παλαιόν, άφ̓’ ου
και παρά τοίς̓̓ Αττικοίς έπεπόλασε, τα τών
οίκετών όνόματα. Adecă, socotesc că >pre<
aceştea mai denainte dai să să fie chemat, şi
unde şi athinénii s-au obiciuit (de pre numele
ţărâlor) a-şi chema robii. Cuvintele lui Stravon

tâlcuind Eustafie[6] adaoge: Παρ̉ άττικοίς τέ τά τών οίκετών όνόματα Δάοι, και Γέται. Adecă: la ahtinéni era numele robilor dai şi gheti, cu carea va să însămnédze precum alt nume a fost a dailor (carii dachii sint) şi altul a ghetilor. Socotélii aceştiia împotrivnici sint Dion şi Plinie. Deci întăi Dion, Cartea 1, Cap. 67: „Dachi, dzice, eu număsc pre aciia carii şi ei pre sine singuri să număsc, şi romanii aşé-i chiamă,

măcar că nu ştiu că unii din greci ghetii le dzic". Iară Plinie, Cartea 4, Cap. 12, încă mai deşchidzind cuvântul dzice: „Pre ghetii carii au lăcuit de la Dunăre spre câmp pre aciia romanii dachi i-au numit"; acestora uimindu-i-să Zonora şi lui Zonora Avrelie, dzic: „ţara, carea au fost a ghetilor, după acéia Dachiia s-au chemat".
Însă Iustin istoricul de la Trog luând amestecate a pomeniţilor socotéle, foarte pre lesne le tocméşte, unde dzice la Cartea 31: „şi dachii din săminţiia ghetilor sint, carii cu domnul lor Barabista (acest domn dzic ceşti mai noi scriitori precum să fie fost cel din[tăi] a dachilor stăpânitoriu) împotriva bastarnilor (carii între Prut şi între Nistru şi pănă la Buh lăcuia), războiu având, şi pentru căci în bătaie să arătasă mai léneşi decât ar fi trebuit, ca în loc de pedeapsă să le fie, li-au poruncit domnul lor, când să vor culca să doarmă să-şi puie în aşternut picioarele unde-şi punea capetele".
Această a lui Iustin socoteală deşchis ne dă să înţălégem precum ghetii cu domnul lor

Barabista, mai denainte de ce a vini asupra bastarnilor şi pănă a nu cuprinde locurile Dachiii să fie fost tot dintr-o semenţie cu alalţi gheti.
Iară precum multe să fie fost niamurile, sau precum prostéşte li-am dzice: oardele ghetilor,

din cuvântul lui Plinie putém înţelége, carile dzice: „De la Dunăre şi spre câmpi, toate niamurile ghetilor lăcuiesc, carile măcar că în deosăbite locuri şi hotară lăcuia între sine despărţite, însă tot o săminţie şi tot un nume să fie avut".
Iară după ce gheţii, precum dzisăm, gonind pe bastarni, mai apoi şi pre heruli, precum mai înainte vei videa, şi au cuprins toată Dachiia, de ciia de pe numele locului ş-au schimbat şi ei numele, adică carii ghetii au început în Dachiia a lăcui, aciia s-au numit şi dachi. Socotélii noastre agiutoréşte Isidor, Cartea 14, Cap. 14, şi Ethicul, în Hotărâre[a] Evropii, carii dzic: „Gotthia (adecă Ghetiia) mai pre urmă s-au chemat Dachia şi ghotthii (adecă ghetii) dachi". Aşijderea la Stavon, carile aceştii socotéle macar că împotrivnic să véde a fi, însă iarăşi el dzice, precum ghetii şi dachii ὁμόγλοττους, „tot de o limbă", să fie fost, precum noi am dzice acmu că rusii cu căzacii tot o limbă au, măcar că cu locurile şi cu numele lor despărţiţi sint.
Aşé dară ghetii carii au întrat în Dachiia, de pe loc numele luând, s-au numit mai pre urmă dachi, iară carii au rămas tot pe locurile lor céle

dintâi, adecă pe denafara Dachiii, pre aciia i-au numit romanii tot gheti.

După a ghetilor vechime, precum mai

proaspăt nume să fie a dachilor, dovadă ne iaste cea de obşte a romanilor istorie, carea cu multe vremi mai denainte de Avgust Chesari, de războaiele romanilor cu a ghetilor pomenind, nicicum macar de nume de dac nu pomenéşte. Aşé Ovidie poeticul, carile pre vremea lui Avgust au trăit şi aşéşi de Avgust au fost trimis în izgnanie la cetate Tomus (carea socotim să fie fost unde iaste acmu Cetate Albă), unde şi cartea o numeşte Pont adecă Marea Niagră, scriind au trimis-o la Roma la un senator, ce-l chema Greţin, carile să trăgea din véche familia Flachilor, în care aşé pomenéşte:

„Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myssas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Gettas."

Adecă:

„Stăpânit-au pre aceste locuri, o, Greţine, odânăoară Flac; şi
Supt hătmăniia lui malurile Dunării fără grijă au fost.
Acesta în pace credincioasă au ţinut pe massagheti.
Acesta cu sabiia au îngrozit pe gheti, carii în arce se bizuia."

Iară hatmanul acela Flac (pre carile Eneas Silvie îl numéşte Fulvius Flaccus), precum am şi mai arătat din Calviz şi din Onufrie, au fost hatman, cum dzicea atuncea romanii consul, cu 132 ani mai denainte de naşterea Domnului Hristos.

Aşé dară, fără prepus rămâne să înţălégem precum vrémea şi furtuna (carile ce lasă în lume nestrămutat?) numele a unii părţi din neamurile ghetilor să fie mutat, şi din gheti dachi să-i fie chemat; iară amintrilea tot dintr-o seminţie şi tot dintr-o începătură să fie.

Aşijderea pentru oarece deosăbire a numirilor carile la scriitorii cei greceşti aflăm: Δάκους şi Δάους, dachi şi dai citim, vreo îndoinţă a pune nu trebuie, căci obiciuită iaste limba elliniască a muta pe: cus în os şi pe chi în i; şi precum Γραικοί, Γράοι şi Γραικούς, Γραίους, aşé Δάκος au mutat Δάος şi Δάκοι în Δάοι, i proci.

Ce pentru ca tot prepusul socotélii noastre să rădicăm, aduce-vom la mijloc pre Bonfin, carile, în lat şi în lung de numele şi de niamul aceştii săminţii scriind, a tuturor scriitorilor păreri într-un loc le adună şi le curăţéşte, carile sint acéstea: „Dachii, dzice (Decada 1, Cap. 1) şi daii tot aceiaşi sint, dintr-o seminţie cu ghetii, cărora şi

limba tot una le iaste”; şi puţin mai gios, aceastaşi întărind, dzice: „precum dachii daii sint, céle vechi a lor oraşe încă mărturisăsc a cărora nume mai multe în dava să sfârşesc,

precumu-i Comidava, Serghidava, Deţidava, Marţidava, ca cum ai dzice Dava lui Maroco, a lui Serghie, a lui Deţie, a lui Comi”, i proci. „Însă ghetii grecilor au fost mai cunoscuţi, căci şi mai adése peste îmbe malurile Dunării trecea, şi nici cu mesii, nici cu thrachii să amesteca”. Încă şi mai cu de-adins vom cunoaşte mintea lui Bonfin, vom afla că nu numai ghetii dachii şi daii, ce încă şi gotthii, visegotthii şi ostrogotthii şi alte câteva oarde de a lor, tot o seminţie să fie fost de vréme ce la acéiaşi decadă, în faţa dintăi, dzice: „Ostrogotthii, ravarichii, vinovilethii, svetidii, coghénii, oameni înalţi la stat au fost, din carii daii sau davii au ieşit. Aceştia gonind pre heruli de pre locurile sale, de ciia dachi s-au numit.”

Pentru numele dară dachilor aşé, iară pentru a niamului începătură iarăşi la aceiaşi scriitori uitându-ne să ascultăm ce dzic. Câţi istorici şi gheografi din ceşti mai noi s-au silit să culiagă socotélele celor mai vechi pentru acéste neamuri, precum proastei noastre minţi să pare, cu lungi şi împletecite voroave mai mult au întunecat decât ar fi luminat ştiinţa aceştii povesti. Pentru carea cititoriul de va vrea mai

bine să să încredinţédze de cuvântul nostru, citească, rogu-l, cartea lui Mathei Pretorie, pre carea o numéşte Lumea gothilor, la carile mai mulţi de sute de istorici să pomenesc; însă ce ar fi fost pănă mai pre urmă cea aleasă socotială a lor, nedejduiesc că nu va putea înţelége. Pentru

carea lucru noi, şi cu noi alţii mai denainte, socotim că mai curat şi mai cu credinţă decât Bonfin socotélele celor vechi altul să nu fie cules, ale altora într-o parte lăsind, cuvintele lui precum sint, nemutate, la mijloc le punem.

„După ce (dzice: Decada 1, Carte[a] 2) au ieşit gotthii cu hatmanul său Filomiris de la Scandinaviia, s-au cuborât la balta Meotidii şi s-au aşedzat după acéia pre marginile Mării Negre. Nu după multă vréme urându-li-să şi acolo au purces cu hatmanul lor Zamolxis (carile au fost nu neînvăţat filosof) şi au vinit în Dachiia". (Socotéşte aicea că pănă a nu vini gotthii într-însa, ţara aceasta Dachiia s-au fost chemând; de pre carea, precum noi mai sus am pomenit, ghetii carii s-au aşedzat într-însa s-au numit dachi.) De ciia din Dachiia (trecând peste Dunăre) au năbuşit în Misia şi au agiuns pănă la Thrachiia.

Această povéste o aduce Bonfin din Iornandis, carile, om de niam gotth fiind, pre larg au scris de lucrurile şi de începătura gotthilor;

însă precum dachii să nu fie dintr-aceşti gotthi, cum Bonfin, aşé alalţi vechi istorici mărturisesc, a cărora cuvinte iarăşi Bonfin frumos le alăturiadză şi, vrând ca să despleteciască voroava, întăi aduce la mijloc împletecetura, apoi şi o descâlcéşte. Împletecitura dară iaste aceasta: „Dzic precum gotthi şi ghetii tot una să fie; aşijderea dachii şi ghetii (pentru căci aşé dzice Stravon) fiindu-le limba de obşte, tot un

niam să fie fost”.
Aşé şi Trogus, şi din Trogus Iustin va, precum dachii seminţie a ghetilor să fie fost; apoi şi Stravon şi Trogus împreună dzic precum dachii să să fie trăgând din daii sau davii carii a[u] fost lăcuind pe la Marea Caspiii.
Pre această împletecetură o despleticéşte aşé, (într-acéiaşi Decadă şi la acelaşi Cap, puţin mai gios), dzicând: „Daii şi davii şi tot aceleaşi sint, dintr-un rod cu ghetii; şi nu numai căci limba şi graiul tot unul li-au fost, ce încă căce şi dintr-un loc au ieşit”. Iară de unde au ieşit, acoleşi puţin mai gios din Stravon arată: „Daii, dzice (precum Stravon mărturiséşte), sint năroade a Schithiii, asiatici, aproape de Marea Caspiii lăcuitoare”. Şi iarăşi într-acéiaşi carte, cuvintele lui Stravon pomenind: „Schithii, dzice, carii de la Marea Caspiii să încep, mai mulţi dai să chiamă”. Şi mai gios dzice: „Din dai unora le dzic parvii, altora xanthi şi altora pusurii. Deci parvii era carii lăcuia mai aproape de Marea Caspiii şi mai vecini de hircani, iară alţii pănă în ţara ce se chema Ariana se întindea”. Apoi închide voroava într-acesta chip: „Dachii, dzice, şi ghetii nu din Scandinaviia (precum socotiia Iornandis), ce din tătărâmea sau Schithia cea asiatică să fie ieşit mai adevărat iaste, căci şi năroadele asiaticeşti decât céle evropeşti mai vechi sint”.
Dintr-aceşti dară gheti carii au fost asiatici au ieşti şi dachii dunăréni, precum Stravon

mărturiséşte. Însă aceasta povéste trebuie să o înţăleagă cititoriul nostru, precum cu sute de ani mai denainte de Domnul Hristos să fie fost, precum în Capul ce urmadză şi mai curat să va videa.

Acéste dară avum mai curat şi mai pre scurt avum de dzis pentru numele şi începătura niamului dachilor, iară acmu vine rândul, când şi cum s-au început crăiia lor pe pământul Dachiii să arătăm.

Capul V

Pentru crăiia dachilor, cum s-au început şi cum au fost mai denainte de cât a o suppune romanii

Vrând ca pentru cea dinceput a dachilor stăpânire să scriem şi grămădzi de cărţi a mai vechi şi mai noi istorici întorcând şi răsturnând, nu altă, ce ca cum într-un lavirinth (căruia nici întratul nici ieşitul i să poate afla) să fim întrat ni să pare; ce de vom căuta la cei mai vechi, cât iaste latul şi lungul pământului, de la Dunăre, la

Marea Niagră şi de la marea Caspiii în sus spre Ocheianul Crivăţului, trei nume cum mai de obşte şi mai de vestite aflăm: a Schithii, carii tot supt un nume toate alalte niamuri carile pe pomenitul pământ au lăcuit cuprind. După acest nume prinţipal mai de frunte aflăm numele sarmatilor şi a ghetilor.
Deci supt acéste trei nume de niamuri să cuprind dachii, gothii, vandalii, savromatii şi altele nenumărate (carile nefăcând la lucrul nostru, pentru lungime, le trécem) niamuri, carile ellinii cu nume de varvari le porecliia, iară pre amănuntul şi în faţă de pre nume şi de pre ţări pre carile lăcuia şi de furtuna carea după vremi îi muta şi îi schimba, a le număra şi adevărat locurile lor şi stăpânirile lor a însămna, precum de cunoştinţa noastră (poate şi de a multora a altora) foarte departe să stea cu bunăvoie mărturisim.
Aşijderea de vom da toată credinţa cestor mai noi istorici şi ales precum o zugrăvéşte Matthei Pretorie, în Lumea gotthilor, creadză-ne

cititoriul nostru că, în tot pomenitul pământ, nici un niam, nici un nărod nu putem afla carile începătura seminţiii şi stăpânirii sale de la gotthi să nu fie luat; şi împotrivă, nici un gotth nu putem găsi carile în toate neamurile şi seminţiile să nu să améstece. Că scoţind numai pre uni (ce şi pre aceştia alţii mai vechi să văd că-i amestecă, precum mai gios vom arăta) şi pre ghermani, toate stăpânirile şi crăiile aceii părţi

de lume, întăi le face sarmatece, apoi pe sarmati îi face gotthi; nici nu avem în ce să învinuim cu aceasta pe Pretorie, de vréme ce videm că şi alţii din cei vechi şi cu multul mai de frunte scriitori într-acéiaşi părére să fie fost.
Şi întăi cu această tablă ne iasă înainte Procopie Chesarianul, carile supt numele massaghetilor şi pre uni cuprindzind, carté De războiul gothilor, Cap. 11, dzice: „Massaghetii sau precum acmu le dzicem unii”. Şi în Cap. 2, aceiiaşi cărţi, „gotthii, dzice, vandalii, visegothii şi ghepidii tot de un neam şi de o limbă să fie şi acesteaşi mai denainte să să fie chemat savromati şi melanhlani şi peste Dunăre céle dinceput descălecături să fie avut”.
Aşijderea alanii, între alalţi varvari vestit în viteje nărod (precum îi mărturiséşte Dionisie), Procopie îi face gotthi: „Vandalii (dzice, în c a rte a De războiul vandalilor, 1, Cap. 3)

lăcuitorii bălţii Meotis, fiind asupriţi de foame, luând în soţie pe alani, niam gotthesc, s-au tras cătră ghermanii carii astădzi îi chemăm franchi, pe apa Renului”. Decât acesta mai vechiu Plinie aceastaşi socoteală să fie avut, mai sus am arătat, unde dzice că toate niamurile ghetilor lă[cu]iesc peste Dunăre spre câmpi. Decât Plinie încă mai vechiu Stravon, Cartea 7, de gheti dzice: „Dimpotriva hotarălor sau ţărâi pădurii Herţinii (această pădure să încépe de la obârşiile Donului şi curmând toată ţara rusască încă în ţara leşască şi în Ghermaniia şi tréce

până la munţii Italiii) stând, apoi au cuprins toţi munţii până în hotarăle Dachiii (ia amente şi aicea vechiu numele Dachiii) şi până la gurile Dunării şi la apa Nistrului cu sarmatii amestecaţi au lăcuit". De acestea mai pre larg caută Sarniţie, Cartea 4, Cap. 5. Aşijderea daii sau davii, din carii sint dachii, precum din rodul ghetilor să fie, Iustin şi Trog mai sus au mărturisit.

Aşé dară, într-atâta de nume şi de niamuri zăminteală, cum s-ar putea singură a dachilor stăpânire dintr-altora a să despărţi nu cu iuşor lucru a fi ni să pare. Pentru care lucru, noi ca nu nici împotrivnici atâţia vechi şi noi scriitori să ne arătăm, nici această istorie în amestecătura sa ca într-un întunéric fără zare dzăcând nedeşchisă şi neivită să o lăsăm. Cea de pre

mijloc şi mai fără grijă cale vom apuca şi peste tot, din socotélile tuturor ce am putut înţelége, vom arăta; iară cititoriul totdeauna în giudecată a face slujba-i iaste.

Dzicem dară precum stăpânirea dachilor îndoită şi în doaă féliuri să fie fost, una carea supt cel de obşte a ghetilor nume s-au fost cuprindzind şi nu numai în Dachiia au fost stăpânind ce încă şi peste Dunăre în Misia şi până la Thrachiia s-au fost întindzind (pre care stăpânire să o fie deşchis Zamolschie filosoful, mai sus am pomenit) şi acéiaşi pre acésté locuri, până la vremile lui Avgust Chesari, supt numele ghetilor să fie stătut (precum mai pre

larg vom arăta în Capul ce urmadză, unde vom istorisi războaiele lui Avgust şi a altor împăraţi româneşti cu ghetii); iară altă stăpânire sau crăie a dachilor au fost mai deosăbit de alţi gheti şi mai cu hireş nume de crăiia dachilor, carea au stătut pănă la Ulpie Traian, împăratul romănilor, şi pănă la Decheval, craiul dachilor, pre carile Traian biruindu-l şi omorându-l, crăiia dachilor cu totului tot s-au strâns, precum înainte la rândul său să va videa.
Deci stăpânirea ghetilor, céia ce au fost mai de obşte pre ce vréme începătură să fie luat, din scriitori cu adevărat nu putem a ne înştiinţa, fără cât la Irodot, cel mai vechiu dintre ellini scriitori,

videm că pomenéşte pentru lăcuirea lor peste Dunăre cu misii şi cu thrachii, de la carele luând Evsevie: „Thrachii, dzice, misii, ghetii şi vevrichii, o samă din neamurile sale trecând la Asia, mai toată Vithinia au cuprins”; iară acéastă trécere a lor la Asiia, după socoteala Hronologhicului lui Calviz să să fie tâmplat cu 563 de ani mai denainte de Domnul Hristos.
Nici mai mult uitându-ne la cuvintele lui Matthei Pretorie carile pre gothii săi de pre vremile lui Sampson îi lungéşte, la rândul istoriii, carele noaă fără prepus ne poate sluji, ne întoarcem.
Ghetii aceştia întăiaşi dată au vinit supt ştiinţa romanilor, pré vrémea când au fost consul Sţipion şi colliga, adecă tovarăş lui Sţipion Flaccus, pre carile Enias Silvius îl

numeşte Fulvius Flaccus, 132 de ani mai înainte de Domnul Hristos, precum am şi mai pomenit; şi acest Flac, gonind din Mesiia pe gheti, cu Dunărea hotarăle împărăţii romanilor au întărit; şi macar că ghetii aceiia, după acéia, sau dachii, de multe ori în hotarăle romanilor năbuşiia, însă, pănă la vrémile lui Ulpie Traian, hotarul împărăţiii tot Dunărea au fost. Aşé dară, Flac, hatmanul romanilor, dobândind cetatea Sardica şi din Misiia gonind pe gheti peste Dunăre în Dachiia, cel de obşte nume a stpânirii

ghetilor s-au curmat; şi după acéia, aşedzându-să ei dincoace de Dunăre, cel deosăbit nume a crăiii dachilor au început, pentru ai căriia crai de la cel dintăi pănă la cel mai de pre urmă, acmu vom să dzicem.

Deci de toţi craii lor, supt hireş numele dachilor numai cinci să pomenesc să fie fost (scrie Pretorie); şi cel dintăi dzice să-l fie chemat Sarrulis, pre acestaşi Iornand, Cartea 2, Pentru gotthi, îl numéşte Corrilus, şi de dânsul într-acesta chip pomenéşte: „Corrilus, dzice, craiul gotthilor stând la stăpânire 40 de ani în Dachia, niamului său mai mare au fost. Daţiia, dzic cea véche, pre carea acmu să ştie că o ţin năroadele ghepidilor”; sămăluiaşte-să acesta să fie fost craiu dachilor, pre vrămile lui Iulie Chesar.

Al doilea au fost Varuista (pre carile Iustin îl chiamă Varvista); acesta întăiaşi dată dzic să fie avut războiu cu bastarnii (precum din Iustin mai

sus am pomenit), carii pre atuncea între Nistru şi între Prut au fost lăcuind. După acéia, stăpânind toată Dachia cu prădzile sale adésă ţărâle romanilor de pre Dunăre strica şi mai multe tâlhuşaguri şi răutăţi făcea (pentru carea caută la Lumea gotthilor a lui Pretorie, Carte[a] 4, Cap. 3, că mai pre larg vei afla); împotriva acéstuia, Avgust Chesari nu numai îndelungat ce încă

foarte greu războiu să fie avut, pentru carile şi Ioan Zonara, Cartea 10, Cap. 27, supt numele pannonilor, să véde a pomeni, unde dzice: „Avgust Chesari împotriva pannonilor, carii sint pre lângă Dalmaţiia şi pre lângă Dunăre lăcuitori, singur cu capul său mărgând, pănă mai pre urmă, îndesindu-l cu războaiele, multe năroade aceii ţări împărăţiii au suppus”.
Şi iarăşi într-aceiaşi Carte, Cap. 32: „Chesar, dzice, trimiţând pre Crasus cu oştile în Machedonia, Thrachiia şi în Greţiia, cu multe niamuri multe războaie au avut, în cea de pre urmă, pe unile li-au biruit, iară pre altele li-au luat în supunere”; (apoi adaoge:) „şi acéle neamuri mai de demult mesii şi gheti s-au fost chemând, iară cu cursul vremii unile dintr-însăle alte nume au luat”.
Această a numerilor schimbare, precum pentru dachi să să înţăleagă, singur Zonora (acoleaşi, Cap. 37), mărturiséşte: „Avgust, dzice, încă trăind, dachii, îndemnând pe savromati şi pe alte niamuri pannoniceşti, să rădicasă împotriva cărora Avgust au trimis pe

Tiverie (carile mai pre urmă şi la împărăţie au stătut), pentru ca să-i potolească”. Ca acésteaşi vei afla la Hronicul lui Taţitus, Cartea 2, Cap. 61 şi 63.

Al treilea a dachilor craiu au fost Ghestiblind, de carile dzice Pretorie să fie crăit pe vrémile lui Tiverie împărat; ce pentru a cestuia lucruri cevaşi vrédnic de pomenire noi la istorii a afla n-am putut.
Al patrulea craiu au fost Dekeneu, carile au stricat oştirile lui Domitian, şi pe Oppie Sabin, şi pe Cornelie, mai marile polcurilor ce le chema pretoriane (adecă de curte), rău i-au bătut; caută la Sfetonie, (Cap. 6, list. 788) şi la Iornand (Cartea 13, Pentru gotthi, list. 629). Dion istoricul, (cartea 67), dzice că acest războiu să fie fost mai mare decât toate războaiele de când au stătut împărăţiia romanilor; iară pricina căci au fost acest războiu a dachilor aşé de groaznic o arată Iulie Chesar, (carté 39 şi 40), pentru căci dzice: „Dachii sint mai viteji decât toţi varvarii; şi aceasta nu numai căci şi cu sufetul şi cu trupul sint oameni pre vârtoşi, ce încă pentru căci ei nu cred precum moartea să fie sfârşitul vieţii, ce socotesc ca cum ar fi o trécere la alte lăcaşuri noaă”.
Fost-au acesta războiu pre la anul de la Hristos 81. Aceastaşi să véde adeverind Taţitus, în Viaţa Agricolei, Cap. 41, unde dzice: „Supt Domitian romanii multe războaie, ce toate

fără noroc au avut asupra dachilor, căci ei totdeauna biruitori au fost”.

Aşijderea pre la anul de la Domnul Hristos 94, Xifilin, în Sinopsis, luând de la Dion, carté 66, scrie precum „Domitiian au trimis cu oştirile asupra lui Decheval (acesta-i al cincilea şi cel mai de pre urmă a dachilor craiu) pre un Iulian; ce vicleşugul şi meşteşugurile lui Decheval au făcut că măcar că romanii să videa biruitori, însă deplin biruinţa nu li-au dat, căci tăind copacii unii păduri şi lăsind numa trupinile, le îmbrăcasără cu port şi cu arme ostăneşti, carii romanii, oaste proaspătă părându-li-să, s-au părăsit a-i goni şi s-au întorsu la tabăra sa”. Iară de la Domnul Hristos 96, Dometian de ai săi ucis au pierit, cu îndămnarea împărătésii lui, pentru căci Domitian, având în gând a doa dzi să-şi omoare şi împărăteasa şi pre alţii câţiva din sinatori, a tuturor acelora de moarte orânduiţi nume le însămnasă într-un izvod, iară un copil din casă, neştiind ce izvodzel iaste acela, nici de lucruri ca acéstea ştiind, luându-l l-au fost purtând pre amână; asupra căruia tâmplându-să împărăteasa a vini şi cunoscând din izvod ce i se găteşte, îndată a dat ştire şi altora carii într-acea primejdie plutiia, carii cu toţii rădicându-să, iarăşi cu sfatul împărătésii rădicară împărat pe Nerva; şi pe Domitian îl ucisără în 18 a lui septembrie, după ce împărăţisă ani 15 şi dzile 5.

Nerva, încă fiind de vârsta adâncilor bătrânéţe şi pentru bătrânéţe oarecum neprebăgându-l în samă, au socotit că nice a trăi, nici a împărăţi, mult îi va fi; pentru acéia, suindu-să în Capitolin, cu mare glas pre Traian îl face ficior de suflet, chesar, tribun şi lui moştenitoriu; şi trăind în împărăţie (precum din epistola lui Plinie celui Tânăr să dovedéşte) 1 an şi luni 4, dzile 9, au murit, leat 98, ghenar 27.
După dânsul au stătut Ulpie Traian, priimitul ficior a lui Nerva.
Acéstea dară precât am putut mai pre scurt pentru patru crai a dachilor mai înainte stăpânitori şi de începătura crăiii lui Decheval acesta a dzice avum, iară rândul poftéşte ca iarăşi aşé pre scurt de acest Decheval şi de vinirea lui Ulpie Traian cu oştile asupra lui şi de stingerea crăiii dachilor să căutăm.

Capul VI

Pentru oştenirea lui Traian-împărat asupra lui Decheval, craiul dachilor, şi de dezrădicinarea lor

Al cincilea şi cel mai de pre urmă a dachilor craiu au fost Decheval (acestuiaşi Iornand îi dzice Diurpanis), om nu numai în lucrurile oşteneşti prea vârtos ce încă şi la minte prea ascuţit şi plin de meşterşuguri. Acesta, cu mare ruşinea romanilor, pănă într-atâta puterile

Dachiii adăosesă cât şi o sumă de bani în chip şi de dajde şi de dar, în toţi anii de la cămara împărăţiii lua, după tocmala ce făcusă cu Domiţian, precum Dion istoric mărturiséşte. Aşé romanii, vrând-nevrând, cu banii săi pre Decheval din dzi în dzi îmbogăţindu-l, el, în putére mărindu-să, alte războaie încă mai gréle şi încă mai groaznice asupra romanilor găta; asupra căruia sculându-să Traian cu războiu, l-au bătut şi tot niamul dachilor din Dachiia au stârpit (precum înainte la Viaţa lui Traian pre larg vom arăta).
Iară după pieirea lui Domitian şi a lui Nerva, stând la împărăţiia Râmului, Ulpie Traian întăiaşi dată au pus în gând pentru ca să răscumpere de la dachi ruşinea şi ocara carea de câteva ori o păţisă; aşé, aşedzind întăi lucrurile publicăi şi întorcând pre slujitori iarăşi la învăţătura şi orânduiala oştii ca mai denainte, încă au dat răspuns dachilor că pentru banii ce cerea le va da arme. De la Dion istoricul (carile lucrurile acelor vremi pre amănuntul au scris) ne înştiinţăm precum Traian şi alte războaie foarte vrăjmaşe şi bătăi foarte cu multă

vărsare de singe să fie avut, macar că în toate nărocul biruinţii tot la romani au fost.
Deci bătaia dintăi, precum să să fie întâmplat pre la anul de la Hristos 101, socotéşte Calviz,

în Hronologhicul său, la acela an. (Aicea, iubite cititoriule, noi vrând nu numai pentru Decheval să arătăm precum el au fost cel mai de pre urmă a dachilor craiu, pentru războaiele lui Traian cu dânsul pre scurt pomenim, iară mai pre larg vei videa unde va vini rândul istoriii la Viaţa lui Traian). Într-acel, dară, dintăi războiu, macar că dachii fură biruiţi, însă şi din oastea romanilor foarte mulţi au picat; iară din cei răniţi atâta au fost de mulţi, cât la apothecari şi la ţirulici nemairămâind pândzături, ş-au scos Traian mésele, servetele şi năfrămile şi li-au dat să fie pentru ranele slujitoreşti.
Aşé, în războiul cel dintăi, cu mare vredniciia lui Traian şi cu bărbăţiia romanilor, pierdzind Decheval războiul, i-au căutat a da dos, însă nu aşé de tot sfărâmat şi răzbătut fiind, după ce s-au tras supt cetatea scaunului său, Zamoghetusa, iarăşi ş-au strâns oştile ce să împrăştiiasă şi tocmindu-şi oamenii, iară au stătut la bătaie de iznoavă. Ce nici Traian mai léniş decât nepriiatenul fiind, tot în urmă gonindu-l, iarăşi i-au dat războiu vrăjmaş ca şi dintăi; însă nărocul romanilor slujind, iară rămasă Decheval biruit. Deci Decheval (precum dzice Dion, într-acelaşi loc), vădzindu-să şi din arme şi din puteri mai gios, au poftit pace,

căruia Traian foarte pre lesne i-au dat-o cu acéste tocméle: ca priiati[ni]lor romanilor priiatin

şi nepriiatinilor nepriiatin să fie; aşijderea ca să răzsipască cetăţile carile pre la hotarăle Dachiii pentru întăritura făcusă.
Într-acesta chip, Traian (precum şi Dion şi Zonora pomenéşte) dobândind biruinţa şi pacea cu de-a sila şi după voia lui să priimască asuprindu-l, luat-au cu sine şi pre solii lui Decheval şi la Roma cu mare triumf şi laudă întorcându-să, senatul romanilor l-au numit Dăţanul.
Însă pentru nestarea la cuvânt a lui Decheval şi pentru amăgiturile ce îmbla să facă, multă vréme au putut a să stărui acea pace; căci îndată ce s-au întors Traian cu oştile, Decheval, macar că aiavea asupra romanilor oaste să rădice nu îndrăzniia, însă pre iazighi şi pre metanasti, carii era din priiatinii romanilor şi de la Tisa în sus spre Buda lăcuia, cu adése prădzi a-i călca nu să părăsiia. Cu care pricină, aprindzindu-să Traian de mânie, de iznoavă asupra dachilor armele ş-au clătit. Într-acea cale cu meşterşugurile şi cu măistriile lui Decheval, nu puţine, nici iuşoare primejdii au vinit la capul lui Traian, ce cu chivernisala ce făcea şi cu ştiinţa a purta oşti, toate meşterşugurile lui Decheval în zadar scoţind, din toate primejdiile ferit au fost.

Decheval, vădzind că nici cu vicleşugul, nici cu armele va putea sta împotriva lui Traian, încă mai de mare vicleşug şi răutate s-au apucat şi iarăşi au făcut că să va pleca lui Traian, însă de-i va triméte pe Longhin sutaşul (carile cârma oştii purta şi toate lucrurile lui Traian după vrére le pliinia) pentru ca dânsul să vorovască pentru pacé. Pre acesta Traian la dânsul după pofta lui trimiţindu-l, el îndată au poroncit de l-au legat şi cu multe munci căznindu-l, pănă mai pre urmă l-au şi omorât. De a căruia patimă înştiinţăndu-să Traian, mai mult de durére inimii ce trăgea, căci pierdusă om vrednic ca acela, de mânie înfocându-să, toată socoteala ş-au pus ca şi pe Decheval şi peste tot neamul dachilor, aşéşi din temelie să-i răstoarne şi pentru un roman pre toţi dachii să-i prăpădiască; însă puind lucrul la sfat, videa Traian că lucrul aşé după pofta lui a să isprăvi nici pre lesne, nici fără primejdie poate fi, de care lucru ales-au ca mai fără grijă şi mai pe-ncet de acea triabă să să apuce. Şi aşé, într-acea vară, la anul de la Domnul Hristos 104 (Dion, Carte 68; Plinie, Carte 8) au stătut de au făcut pod de piatră peste Dunăre (care pod ce feliu de zidire au avut, caută mai înainte, la rândul său).

Gătind dară Traian podul peste Dunăre la anul 105, au trecut cu oştile din Missia în Dachia şi drept spre apa Sargheţiii au purces,

unde şi Decheval, toate puterile strângându-şi, cu mare îndrăznială îi aştepta; ce pohârnit

nărocul lui Decheval iarăşi déde biruinţa romanilor şi de-a triia oară. Decheval, văzându-şi oamenii răzsipiţi şi în toate părţile şpârcuiţi, de toată nădejdea lăsindu-să, precum ca să nu cadă viu la mâna lui Traian, singur şie ş-au făcut moarte.
Traian, după izbândă minunată ca aceasta, întâi cetatea Zarmizoghetusa, scaunul lui Decheval, apucând (pre aceasta mai apoi au numit-o de pe numele său Ulpia Traiana), apoi abătând din matca sa apa Sargheţii, i-au aflat toată avuţiia, carea nenumărată era şi o zidisă Decheval în fundul apii. De ciia, precum mărturiséşte din Dion şi dintr-alţii Bonfin, deşertând Dachiia de toate puterile şi aşéşi de tot istovind-o, au făcut-o provinţie; şi împlând-o de cetăţéni şi de ostaşi viterani (aceştia era cum sint oturacii la turci), cu cetăţi şi cu oraşe au întărit-o, precum mai înainte vom aduce toate a tuturor mărturiile, carii într-un glas întăresc precum Dachia toată s-au descălecat cu romani. Iară rămăşiţa dachilor câţi scăpasă din oşténi şi altă prostime, pre toţi pănă la unul, precum să-i fie trecut mai spre fundurile ţărâi ungureşti, scrie Ian Sambuţie, în Adaosul istoriii ungureşti, list, 807, carea apoi la istoricii greceşti, Zonora şi Chedrinos i proci s-au numit

Pano-Dachia, adecă Dachiia de sus; pentru aceasta caută şi Dion, Evtropie, Xifilin, Avrelius Victor, Bonfin, Leunclavie şi toţi alalţi mai noi scriitori carii după cei bătrâni urmadză.

CUPRINS